

עיונים בשיטת הרמב"ם
על מהותם של ימות המשיח

יו"ל לרגל סיום מחזור הארבעים
בלימוד שלשה פרקים ליום במשנה תורה לרמב"ם

ג' תמוז - יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
מחולל תקנת הלימוד היומי ברמב"ם

קובץ זה יוצא לאור לעילוי נשמת
ה"ה הרב החסיד ר' מאיר ב"ר שמחה יצחק ע"ה זאיאניץ
ס. פאולו ברזיל

ולזכות בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים

הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

ה. שתי תקופות בימות המשיח כא

שינוי מנהגו של עולם בארץ ישראל בלבד? / "וכתתו חרבותם לאתים"
- יתקיים כפשוטו? / אילני סרק יעשו פירות - משל הוא? / בין נבואות
ויעודים על משיח עצמו ליעודים על ימות המשיח בכלל / תקופת "עולם
כמנהגו נוהג" ותקופת "שינוי מנהגו של עולם" - ביאור מקיף בשיטת
הרמב"ם בפירושו היעודים שנאמרו על הגאולה אם הם בדרך משל או
כפשוטו

• פנינים: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת - מפני מה
מפרשם הרמב"ם בדרך משל? / בין "עושים פירות" ל"יטענו פירות"

ו. מהי מטרת ביאת אליהו הנביא? כו

איך תתכן פלוגתא במציאות אם משיח ירחק או יקרב? / איזו פעולה
מיוחדת יעשה אליהו קודם הגאולה? / האם המחלוקת אודות זמן ביאת
אליהו היא מחלוקת במציאות? / האם יסלק אליהו התמסים או שרק יבשר
על הגאולה? - ביאור נרחב בגדר ביאתו של אליהו לפני ביאת המשיח

• פנינים: גאולה לפי ערך האדם / לשם מה אליהו בא?!

מקורות

סימן א-ב ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 271 ואילך

סימן ג ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 114 ואילך

סימן ד-ה ע"פ לקוטי שיחות ח"ז עמ' 191 ואילך

סימן ו ע"פ ספר השיחות ה'תשמ"ז ח"א עמ' 302 ואילך

צוות המכון: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן,
הרב מאיר יעקב זילברשטרם, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חרישנוב,
הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק גוב, הרב ישראל ארי' לייב
רבינוביץ, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד, 6084000
טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidutil@gmail.com
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. #BSMT, Brooklyn, NY
11213 - United States (718) 534 8673

תוכן העניינים

א. משיח - "חכם ונביא גדול" או "מלך הוגה בתורה"? ד

מדוע לא הזכיר הרמב"ם בהל' מלכים שמישיח יהי נביא? / מהותו וגדרו
של מלך המשיח על פי הלכה - שלימות התורה כבתחילה / מדוע האומר
שמישיח צריך לשנות דברים בעולם - מוסיף או גורע בתורה ח"ו? - ביאור
מקיף בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים על מהותו וגדרו של מלך המשיח

• פנינים: מה הטעם שהלכות מלכים באות בסיום כל ספר משנה תורה?
/ מה הטעם שהאמונה בביאת המשיח היא מעיקרי האמונה?

ב. "ושם נבא בשני המשיחים" - מלכותם של דוד ומשיח ח

מדוע נצרך הרמב"ם לשתי הוכחות על ביאת המשיח? / מדוע מאריך
הרמב"ם בהל' משיח על היות דוד המלך "משיח הראשון"? / גדרו ומהותו
של משיח - החזרת מלכות דוד ליושנה - ביאור מקיף בהוכחה שמביא
הרמב"ם על ביאת המשיח מ"פרשת בלעם"

• פנינים: מאי נפקא מינה לתיאור המשיח מה ש"התורה העידה עליו"?
/ הפרט בשלימות התורה שיודעים רק מערי מקלט

ג. התוקף שבהבטחת הגאולה בנבואה ובמצוות התורה יב

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה? / מה החילוק
בין הוודאות שבנבואה לטובה לתוקף שבמצוות מצוות התורה? / בין
כופר בתורה לגורע ממצוות התורה - ביאור מקיף בראיות שמביא הרמב"ם
על הגאולה שבכל אחת מהן מוסיף חידוש בתוקף שבהבטחת הגאולה

• פנינים: הצרכותא בראי' מפרשת נצבים ומנבואת בלעם / חומר
הכפירה בדברי הנביא

ד. האם יהיו בימות המשיח פלאות וניסים לדעת הרמב"ם? . . . יז

היאך לא יתבטל מנהג העולם והרי תהי' תחיית המתים? / הגדרת מהותם
של ימות המשיח בדברי הרמב"ם בפרקים האחרונים דהל' מלכים / מדוע
לא הביא הרמב"ם ראי' לזה שלא יהיו מופתים בימות המשיח? / תיווך
הדברים - כיצד יתכן שגם לא יבטל מנהג העולם וגם יהיו מופתים ויחיו
המתים? / בין עיקר ענינו של משיח לבין הנסים שיתרחשו כשיזכר ישראל
לזה / הטעם וההכרח לכך שיהיו אותות ומופתים בימות המשיח - ביאור
מקיף אודות מהותם של ימות המשיח והטעם לנסים שיתרחשו אז

• פנינים: המלך המשיח אינו צריך להחיות מתים? / החילוק בין "אל
יעלה על הלב" ל"ואל יעלה על דעתך"

לתנובות, הערות והארות:

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד, 6084000 • טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidutil@gmail.com

פתח דבר

קרב ובא יום חגם של רבבות אלפי ישראל, בו מסיימים את לימוד כל ספר "משנה תורה" לרבינו משה בן מיימון בפעם הארבעים, כפי תקנתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שתיקן לימוד יומי בספר משנה תורה על הסדר, שלשה פרקים בכל יום.

בהשגחה פרטית גלוי' סיום הרמב"ם במחזור זה הוא ביום ג' תמוז הבע"ל, יומא דהילולא רבא של בעל התקנה, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

לרגל תאריך חשוב זה מוציאים אנו לאור בזה קובץ "אוצרות הגאולה", ובו עיונים וביאורים מתורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בפרקים המסיימים את ספר משנה תורה להרמב"ם, אשר שם קבע הרמב"ם את גדרי ימות המשיח והגאולה העתידה לפי ההלכה.

ידוע ומפורסם בתפוצות בית ישראל, אשר הציפי' לגאולה, וההתעסקות להחיש את העת בו יפקוד ה' עמו ובא לציון גואל, היו אחד מהדברים שהרבה רבינו זי"ע לעסוק בהם, הן בפעולותיו הקדושות והן מה שהרבה לדבר ולעורר על גודל הנחיצות בציפי' והכנה לקראת גאולתנו הקרובה.

וכמו שמצינו בדברים רבים שעסק בהם רבינו, שתחילה וראשית דבר, עסק בסוגיא זו כפי שהיא בתורה, ודרש בפרטי' בכל אופני הלימוד בפשט, רמז, דרוש וסוד, הלכה, אגדה וחסידות ובהוראות שאפשר להפיק מהם בעבודת האדם לקונו.

וכן הוא בענייננו, שמצינו בתורתו של רבינו ביאורים רבים במהותם של ימות המשיח, הנסים שיקרו בימים ההם, חידושו של מלך המשיח וגודל מעלתו, ובעוד פרטים רבים בסוגיא מיוחדת זו.

וראש וראשונים לביאורים אלו, הם ביאוריו לשני הפרקים האחרונים דספר משנה תורה להרמב"ם, שהרבה רבינו לדייק בכל אות שבפרקים אלו והוציא מהם ביאורים יסודיים ועיקריים במהותם של ימות המשיח.

חלק עיקרי מביאורים אלו נאמרו בעת הסיימים למסלול הלימוד ברמב"ם, אז הי' נוהג לערוך הדרן מיוחד שבו פלפל ודייק בדברי הרמב"ם בהתחלת ספרו ובסיימו.

בעזרת השי"ת, מתכוונים אנו להוציא לאור ספר בשם "אוצרות הגאולה" ובו יבואו ביאורי רבינו על הגאולה העתידה. וקובץ זה שבא לפניכם כאן הוא חלק ראשון מתוך הספר שיצא לאור בעתיד.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי העניינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים ייתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והן על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמתת הדברים.

אנו תפילה, שבמהרה נזכה שירחם ה' על עמו, וישמע את תפילתנו וזעקתנו ד"לישועתך קוינו כל היום", וכבר בימים אלו נראה בקיום דברי הרמב"ם בסיום וחזרתם ספרו על ימות המשיח "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים ושיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", במהרה, ובעגלא דידן.

מכון אור החסידות

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות פרק יא

הלכה א

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'. ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה] ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישאל זה מלך המשיח ומחץ פאתי מואב זה דוד וכן הוא

אומר ויך את מואב וימדדס בחבל וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים והיה אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו' והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'.

הלכה ב

אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא היה דבר זה ולא צוה הקדוש ברוך הוא לתוהו אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה שכל הספרים מלאים בדבר זה.

הלכה ג

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך שהרי רבי

עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח עד שנהרג בעונות כיון שנהרג נודע להם שאינו ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן.

הלכה ד

ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבועל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמי שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד.

משיח – "חכם ונביא גדול" או "מלך הוגה בתורה"?

מדוע לא הזכיר הרמב"ם בהל' מלכים שמשח יהו' נביא? / מהותו וגדרו של מלך המשיח על פי הלכה – שלימות התורה ככתחילה / מדוע האומר שמשח צריך לשנות דברים בעולם – מוסיף או גורע בתורה ח'ו?
– ביאור מקיף בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים על מהותו וגדרו של מלך המשיח –

מהו הטעם שלא הזכיר הרמב"ם בהל' מלכים שמשח יהו' נביא?

העתידה לבוא במהרה בימינו על ידי מלך המשיח. ובתוך דבריו כותב: "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים, ומחדש דברים בעולם, או מחי' מתים, וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה הי', והוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח כו' ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת" (שם פ"א ה"ג).

בסוף ספר משנה תורה להרמב"ם (הלכות מלכים ומלחמותיהם פרקים יא-יב) מבאר הרמב"ם את גדרה ומהותה של הגאולה

והנה, זה ברור שהרמב"ם אינו בא בזה לתאר בתורת סיפור מה יעשה מלך המשיח לכשיבוא, כ"א שיש בדברים קביעה להלכה, דבהלכה זו בא הרמב"ם לפסוק מה מבין כל ייעודי הנביאים ומאמרי חז"ל אודות תקופת הגאולה הוא עצם גדרו של משיח, וכיון שכן, מה שיהיו דברים אלו הוא מצד שכן הוא גדרו של משיח ע"פ הלכה.

וכשנדקדק בלשון הרמב"ם נראה שבהלכה זו קובע שעיקר גדרו ומהותו של משיח, מה שהוא "עתיד לעמוד", הוא כדי "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

ביאור הדברים:

בזמן שיש מלך בישראל, הרי זה נותן לעם ישראל את האפשרות לקיים את כל מצוות התורה, שהרי המלך הוא זה שלוחם מלחמות ה', כלשון הרמב"ם על המלך ש"תהי' מגמתו כו' לשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות" (שם ספ"ד), ומקיים מצוות הכרתת זרע עמלק, שבאה לאחרי מינוי המלך (ראה רמב"ם ריש הל' מלכים), וכן מצוות בניית בית הבחירה הרי זה רק ע"י המלך (רמב"ם שם), ונמצא שרק כאשר יש מלך בישראל שייך הדבר לקיים את כל הלכות ומצוות התורה.

ואכן מצינו שכן ה' הדבר בפועל בימי דוד המלך, שמלך על כל ישראל (ישראל ויהודה), והוא כבש את א"י, ובימיו ה' גמר ושלמות המלחמות ("וה' הניח לו מסביב מכל אויביו" (ש"ב ז, א)), ועל ידו הייתה ההתחלה, וההכנות עכ"פ, של בניין בית המקדש בירושלים (שעליו דייקא נאמר (שם כב, א) "ויאמר דוד זה הוא בית ה' וגו'"), וראה בסמ"ג (מ"ע קסג): "זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד". נמצא מובן שע"י מלכות דוד ניתנה האפשרות לראשונה לקיים את התורה ומצוותי' ב"י בשלמות, מה שלא ה' אפשר קודם כיבוש הארץ ובנין המקדש. אמנם, לאחרי ימי דוד וכו', הנה מצד זה שהוגלו ישראל מאדמתם, ונחרב בית המקדש, אין לנו אפשרות לקיים את כל מצוות התורה.

וזהו מה שקבע הרמב"ם להלכה מהותו וגדרו של מלך המשיח, שמבין כל הענינים שנאמרו על זה בנביאים ובדברי רז"ל הנה עיקר פעולתו יהי' מה שיחזיר את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלמות, על ידי שיבנה את בית המקדש ויקבץ נדחי ישראל לאדמתם.

והדברים מדויקים מאוד בלשון הרמב"ם בהלכה זו, שפירש להלכתא לשם מה יבוא מלך המשיח, דבר דבר על אופנו:

א. "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה", היינו שכשם שמלכות דוד נתנה את האפשרות לקיום כל התורה והמצוות בשלמות, כן היא גם מטרת ביאתו של מלך המשיח שאינו בא לפעול דבר חדש בעולם, כי אם להחזיר מלוכה זו של דוד "ליושנה לממשלה הראשונה", היינו להחזיר המצב שהי' בימי דוד - האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלמות.

והנה בנוגע לנביא כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה רפ"י): "כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם". אבל מיד אחר כך ממשיך "אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר כו'".

כלומר, שנשתווה מלך המשיח לנביא בהא דשניהם אינם צריכים לעשות אותות ומופתים שיש בהם שינוי וחידוש דבר בעולם, אך חילוק יש ביניהם, שלגבי הנביא הלכה היא שיש אות ומבחן להיותו נביא, על ידי שמתאמתים דבריו שהוא אומר מה שעתיד להיות, ואילו לגבי מלך המשיח לא הוזכר דבר זה, ומשמע שאין זקוק אפילו לזה, וטעמא בעי.

והנה, מצינו בנביאים ובדברי חז"ל מעלות וסגולות רבות שנאמרו במלך המשיח, ובהם גם שהוא יהי' גדול מאוד במעלת הנבואה, וכמ"ש ברמב"ם בהלכות תשובה (פ"ט ה"ב) ש"בעל חכמה יהי' יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו", וכ"ה באגרת תימן רפ"ד (ע"פ תרגום הרב קאפח) "שהמשיח נביא גדול מאוד, גדול מכל הנביאים, אחרי משה רבינו כו', מעלתו הרי היא הרמה בדרגות הנביאים והנכבדת אחרי משה רבינו".

אמנם, כאן בהלכות מלכים בהן מאריך הרמב"ם בנוגע לעניינו ופעולתו של מלך המשיח ומה שיהי' בגאולה השלימה, כתב הרמב"ם בהלכה המתארת את מעלותיו של מלך המשיח (פ"א ה"ד): "ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם וכו'". ובדבריו אלו לא הביא הרמב"ם את המעלות שמש"ח יהי' גדול בחכמה ובנבואה.

וצריך ביאור, מאי טעמא שלמרות שלדעת הרמב"ם ברור הדבר שלמשיח יהיו מעלות אלו, מ"מ בהלכות מלכים, כשמבאר גדרו, מהותו ומעלתו של משיח אינו מביאן.

מהותו וגדרו של מלך המשיח על פי הלכה - שלימות התורה כבתחילה

כדי להבין הטעם שלא זכר הרמב"ם בהל' מלכים את היות המלך המשיח נביא גדול ועוד מעלות, וכן החילוק בין מלך המשיח לנביאים באופן התאמתות דבריהם, יש לבאר תחילה גדרו ועניינו של מלך המשיח כפי שקבעם הרמב"ם כאן:

בריש דבריו כאן על המשיח, כשמתאר הרמב"ם את פעולותיו של משיח שיעשה לעתיד לבוא (שם תחילת הלכה א') כותב רז"ל: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה".

ד. "יצחום מלחמות ה'" – שעניינן הסרת הנוגש והמבטל מהאומות המונעים את לימוד התורה וקיום המצוות על ידי ישראל.

וכל זה הוא כדי שיהי' "בחזקת שהוא משיח", אמנם "אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו, ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל" – אזי "הרי זה משיח בוודאי", כיון שבזה אכן ישלים מלך המשיח בפועל עיקר פעולתו ומהותו, כי אז "חוזרין כל המשפטים כו' ככל ממצוותה האמורה בתורה", לא רק הכנה לזה, כ"א שלימות בהלכות וקיום המצוות בפועל.

ויבואר על פי זה גם טעם החילוק בין הנביא למלך המשיח, שהנביא יאמתו דבריו על ידי שיאמר דברים העתידים לבוא, ומלך המשיח אינו נזקק לזה:

כל דבר שצריכים לאמת, הנה אופן ההתאמתות הוא ע"י שרואים שהדבר אכן פועל כפי גדרו ומהותו, ואין צורך להביא עוד ראיות והוכחות שאינם שייכים למהותו וגדרו.

ועל כן, הנביא – שגדרו הוא אמירת העתיד להיות (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"י ה"ג, ושם ספ"ז, פ"ט ה"ב) יאמתו דבריו על ידי שרואים שהוא אכן "נביא", שאומר דברים העתידים להיות ויתממשו דבריו – "האות שלו", שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו" (הל' יסודי התורה רפ"ו).

משא"כ מלך המשיח, למרות שאכן יהי' נביא גדול, מ"מ אין זה גדרו וענינו, ואדרבה, משיח אינו בא לחדש דבר בעולם ואף לא לומר העתידות, אלא גדרו הוא שהוא מלך המשיח, ובא להחזיר את העולם למצב שיוכלו לקיים בו את כל התורה ומצוותי', ובמילא הדרך לאמת ולקבוע את היותו "מלך המשיח" אינו ע"י שיהי' נביא ויאמר דברים העתידים להיות אלא ע"י שאכן יתאים לגדר זה, שיהי' בעצמו מלך שלם בתורה ומצוות "מלך מבית דוד הוגה בתורה כו'" וגם יפעל ויביא את האפשרות לקיים את כל התורה והמצוות בפועל, ע"י שינצח את כל האומות ויבנה בית המקדש ויקבץ נדחי ישראל.

מדוע האומר שמישה צריך לשנות דברים בעולם – מוסיף או גורע בתורה ח"ו?

גדר זה של משיח, שלא בא לחדש דבר בעולם כי אם רק להחזיר את האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלמות, מבואר גם בהמשך דברי הרמב"ם כאן:

בה"ג (הובאה בתחילת הדברים לעיל) כותב הרמב"ם "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים, ומחדש דברים בעולם, או מחי' מתים, וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה הי', והוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח כו' ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת".

ולאחרי זה ממשיך הרמב"ם וזה לשונו:

"ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם

ב. "ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל", שזהו היוצא לפועל מהחזרת המלוכה, דכשישנו למקדש וישראל שרויין על אדמתם חוזרת האפשרות לקיים המצוות כולן.

וע"י זה באים למילוי המטרה והמכוון של ביאת המשיח:

ג. "חוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושים שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה".

ונמצא, שאין בהלכה זו תיאור וסיפור של המאורעות שיהיו בעולם כשיבוא המשיח כ"א הגדרה למהות פעולת המשיח, שמצד גדר עניינו על פי הלכה אינו בא לשנות שום דבר בעולם, כי אם להחזיר הדברים כפי שהתחילו בימי דוד המלך, שיש מלוכה בישראל המאפשרת על ידי בניין המקדש וקבוצן גלויות, להחזיר כל משפטי התורה בשלימות.

נויש להבהיר, שלא בא הרמב"ם כאן לקבוע עניינו של משיח על פי הלכה בלבד, כ"א שיש בזה גם נפקותא להלכה למעשה, דהנה, בהמשך דבריו, כותב הרמב"ם שחובה על כל אדם מישאל להאמין ולחכות לביאת המשיח, ובאם "אינו מאמין או שאינו מחכה לביאתו" הרי הוא כופר בתורה.

וי"ל, שכיון שהרמב"ם פוסק להלכה מהו עניינו וגדרו של משיח – שיחזיר האפשרות להגיע לשלמות הקיום של התורה ומצוותי', הרי שהדין שיש להאמין בו ולחכות לביאתו, אינו רק על עצם ביאתו לגאול את ישראל מהגלות, כי אם שנכללת במצווה זו גם האמונה בתוכן ובעיקר עניינו של משיח, שיחדש המלוכה דוד ויתן לישראל האפשרות לשוב לקיום המצוות בשלמותן].

פעולותיו של משיח להחזיר את קיום הלכות כל התורה

כיון שנתבאר שעיקר מהותו של משיח ופעולותיו הוא להחזיר את האפשרות לקיום מצוות התורה בשלימות, הנה על פי זה יובן גם מה שלא הביא הרמב"ם בהלכות אלו שהמלך המשיח יהי' נביא, ועוד מעלות גדולות שיהיו בו:

בהלכות אלו לא בא הרמב"ם לתאר ולמנות את כל מעלותיו של משיח, אלא לקבוע את מהותו של משיח וגדרו על פי הלכה, שכנ"ל, הוא יחזיר את לימוד התורה, וקיום מצוות התורה והלכותי' לשלימות.

ולכן כל המעלות הנמנות כאן הם בעניין זה שהוא עיקר מהותו של משיח:

א. "מלך מבית דוד" – שיחזיר את המלוכה כפי שהייתה אצל דוד. ב. "הוגה בתורה ועוסק במצוות וכו'", כפי תורה שבכתב ושבע"פ" – שלימות המעלה בלימוד התורה וקיום המצוות. ג. "יבוף כל ישראל ילף בה ויחזק בדקה" – שלא זו בלבד שאצל משיח בעצמו תהי' שלימות המעלה בלימוד התורה וקיומה, אלא שיפעל בזה בקרב ישראל, שייקיימו התורה והמצוות בשלמותן.

בעולם בשלימות, הרי אם יעלה על הדעת ש"המלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים" או לחדש דברים בעולם, והיינו שעל המשיח לשנות את העולם ולפעול דבר חדש - הרי זה בסתירה לעיקר זה ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם", והיינו שהתורה כפי שהיא קיימת לעולם, ובמילא נצחיותה של התורה מכרחת שענינו של משיח הוא להביא את האפשרות לשלימות ב"חוקי' ומשפטי'" של התורה, ולא לפעול שינויים בעולם ודברים חדשים שאינם נוגעים לקיום התורה והמצוות בשלימות. וזהו יסוד הדברים שמלמדנו הרמב"ם בהלכות אלו, שגדרו ומתו של משיח הוא מה שיחזיר את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, ולכן אינו צריך לשנות דבר בעולם ולאמת דבריו על ידי אמירת עתידות, כי לא לזה בא, ואדרבה, עיקר הוא בתורתנו שהיא נצחית ואין לה שינוי, ובמילא אין המשיח בא לשנות ולחדש דבר בעולם, אלא להחזיר את האפשרות לקיים התורה והמצוות בפועל ובשלימות.

ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהם ולא גורעין מהן (ובחלק מהדפוסים וכת"י נוסף): וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות ממשוטן הרי זה וודאי בדאי רשע ואפיקורוס".

ולכאורה מהא דכתב הרמב"ם דין זה שאין לשנות בתורה להוסיף או לגרוע בה כאן בהמשך לזה שאין משיח צריך לעשות אותות ומופתים, מוכרחים לומר שיש שייכות בין ב' חלקים אלו, והיינו שהרמב"ם מלמדנו שאם משהו עובר על זה, ואומר שעל מלך המשיח לעשות אותות ולשנות דבר בעולם נחשב הדבר כהוספה או גרעון בתורה ח"ו, והדברים צריכים ביאור, דמדוע נאמר כן שמי שאינו מכיר בעניין זה וטועה לחשוב שהמלך המשיח צריך לעשות אות או מופת, יש בזה פגיעה בנצחיות התורה?

ועל פי הנ"ל יובן הדבר היטב. דכיון שעניינו של משיח על פי הלכה הוא מה שיחזיר את האפשרות לקיים התורה והמצוות

מה הטעם שמשיח הוא מעיקרי האמונה?

ידוע שהרמב"ם מנה את האמונה בביאת המשיח כאחד מעיקרי האמונה, וכבר הקשה בזה החתם סופר "א"א לי בשום אופן להאמין שתהי' גאולתנו א' מעיקרי הדת ושם יפול היסוד תפול החומה חלילה" (שו"ת חת"ס חיו"ד בסופו סי' שנו), וממשיך שם שאילו לא ניגאל בחטאינו האם ח"ו נפסיק לקיים המצוות וכו' ומדוע נחשבת הגאולה לא' מהעיקרים.

והנה בראש אמנה (פי"ד) מבאר שהוא "לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה ובנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים" (וראה שו"ת חת"ס שם).

אמנם, יש לבאר בעומק יותר:

עיקר גדרו ועניינו של משיח אינו רק מה שיגאל את ישראל מצרותיהם ומגלותם, כ"א להחזיר את האפשרות לקיום התורה ומצוותי' בשלימות (כמו שנתבאר כאן באריכות). ועפ"ז נמצא שביאת המשיח נוגעת לשלימות גדר התורה עצמה, שרק בזמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות - אז גדר התורה בא לשלימותו.

כלומר, זה ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים" (לשון הרמב"ם כאן ה"ג) אינו רק בענין ציווי הקב"ה, שכל ציווי נצחיים המה ואין בהם שינוי, הוספה או גרעון אלא נצחיים הם לעד, אלא נצחיות ושלימות זו הוא גם בלימודה וקיומה בפועל, שגם הם צריכים להתקיים כולם בשלימותם בלי הוספה וגרעון. וענין זה יהי' בביאת מלך המשיח.

ובזה מיושב היטב הטעם שביאת המשיח נחשבת לעיקר מעיקרי הדת, שאף שברור שגם בזמן שלפני ביאת המשיח - לא יבטל ח"ו קיום התורה והמצוות, אבל מאידך - גדר התורה עצמה מחייב שיהי' זמן שבו התורה והמצוות יבואו לידי שלימות. ולפיכך מעיקרי הדת הוא להאמין שיבוא זמן בו התורה והמצוות יתקיימו בשלימותן, והוא בזמן ביאת המשיח.

מה הטעם שהלכות מלכים באות בסיום כל ספר משנה תורה?

בספר משנה תורה להרמב"ם באו הלכות המלכים בסוף הספר האחרון מ"ד ספרי הי"ד החזרה - ספר שופטים.

וצריך ביאור, שהרי כתב הרמב"ם "שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך כו' ולהכרית זרעו של עמלק כו' ולבנות להם בית הבחירה" (ריש הל' מלכים), ולפי זה הוה ל"י לסדר הלכות מלכים בספרו קודם להלכות בית הבחירה שזמנן לאחר מינוי מלכים?

וברבד"ז בהקדמתו לס' שופטים כתב "לפי שדיניו הלכתא למשיחא". אבל דבריו צ"ע, ומשני טעמים: א. בהלכות מלכים ישנן כו"כ הלכות שאינן שייכות לימות המשיח (ראה לדוגמא פ"א ה"ח ואילך, שאינם שייכים לאחר ביאת המשיח, ועוד). ב. אם הרמב"ם שם בסיום ספרו כל ההלכות הנוגעות רק לימות המשיח, הו"ל לאחר ג"כ ספר העבודה והקרבנות קרוב לסיום ספרו.

ויש לבאר בזה:

במה שסידר הרמב"ם ספרו באופן שהלכות התורה מסתיימות ונשלמות בהלכות מלכים - הנה בזה מדגיש שקיום התורה וההלכה בא לשלימותו ע"י ענין המלכות.

והרי יסוד מצות מינוי מלך הוא "שציונו להעמיד עלינו מלך מישראל שיעמיד אמונתנו" (לשון הרמב"ם בספר המצוות מ"ע קע"ג (כתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא ברמב"ם הוצאת הר"ח העליר))) וצריך המלך ש"תהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'" (הל' מלכים סוף פ"ד). וכן גם מובן בפשטות שרק לאחר שנלחמים המלכים במלחמות ה' ומסלקים את האויבים המצריים לישראל (ומכריתים זרע עמלק) ובונים המקדש - רק אז אפשר לקיים בפועל את כל התורה והמצוות.

וזהו הטעם שהלכות מלכים באו בסיום ספר הלכות הי"ד החזקה המקיף את הלכות התורה כולה, כיון שהשלימות של קיום כל התורה והלכותי' הוא ע"י המלכים.

”ושם נבא בשני המשיחים” – מלכותם של דוד ומשיח

מדוע נצרך הרמב"ם לשתי הוכחות על ביאת המשיח? / מדוע מאריך הרמב"ם בהל' משיח על היות דוד המלך "משיח הראשון"? / נדרו ומהותו של משיח – החזרת מלכות דוד ליושנה
- ביאור מקיף בהוכחה שמביא הרמב"ם על ביאת המשיח מ"פרשת בלעם" -

שהגאולה העתידה מפורשת בתורה, והרי לכאורה די בראי' הראשונה בלבד, ומה מוסיפה הראי' מנבואת בלעם על "ושב ה' אלקיך את שבותך"?

מדוע מאריך כאן הרמב"ם על "משיח הראשון שהוא דוד"?

והנה, הוספת הראי' השני' מפרשת בלעם על הראי' הראשונה מובנת בפשטות, שכן בראי' הראשונה מפרשת נצבים – "ושב ה' אלקיך את שבותך" – לא מפורש שהגאולה תהי' על ידי משיח צדקנו, ולכן מוסיף הראי' מנבואת בלעם, שמפורש בה שהגאולה תהי' על ידי משיח, שהרי הנבואה היא על שני המשיחים.

אמנם עדיין צריך ביאור, שכן אם רק זו בלבד הייתה כוונת הרמב"ם, להוכיח שתבוא הגאולה על ידי משיח צדקנו, מה טעם הדגיש בדבריו שנבא בלעם בשני המשיחים, בדוד ובמלך המשיח, והרי בכדי לבאר שתבוא הגאולה ע"י מלך המשיח, די בזה שיבאר הא דנבא בלעם אודות מלך המשיח, ומאי קמ"ל הכא שבנבואת בלעם יש גם נבואה אודות "משיח הראשון שהוא דוד"?

והי' אפשר לומר, שהטעם שמביא הרמב"ם גם הנבואה אודות דוד, ויתירה מזו, שמדגיש את היותו נקרא "משיח" כמו מלך

מדוע מביא הרמב"ם שתי הוכחות לביאת המשיח?

בסוף הלכות מלכים (פרקים יא, יב), כשמתחיל הרמב"ם את ההלכות הנוגעות לגאולה העתידה לבוא ולמלך המשיח, הנה לאחר שמגדיר את פעולותיו של מלך המשיח כותב וזה לשונו: "וכל מי שאינו מאמין בו או שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר (נצבים ל, ג) "ושב ה' אלוקיך את שבותך" (פי"א ה"א).

וממשיך הרמב"ם (באותה הלכה) ומביא עוד מקום בתורה שנתבארה בו ביאת המשיח: "אף בפרשת בלעם נאמר. ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד, שהושיע את ישראל מיד צריהם. ובמשיח אחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה]" [ולאחר מכן, בהמשך ההלכה, מונה הרמב"ם את פרטי נבואת בלעם, ומפרש אלו דברים בה עוסקים בדוד המלך ואלו במלך המשיח, וראה בזה לקמן ס"ד].

והיינו שבהלכה זו הביא הרמב"ם ב' ראיות מהתורה שבכתב אודות ביאת משיח צדקנו, הא' מפרשת נצבים בה נאמר הייעוד שהקב"ה ישיבנו לארץ ישראל, והב' מ"פרשת בלעם", שנבא בלעם על שני המשיחים – דוד המלך ומשיח צדקנו.

וצריך ביאור, מה טעם נזקק הרמב"ם לב' ראיות שונות

המשיח, הוא כדי לחזק את תוקף אמונתנו בביאת המשיח:

כשיודעים שביאת המשיח אינה ענין חדש שיהי' רק לעתיד, אלא כבר הי' לעולמים שקם להם לישראל מלך משיח שהושיעם מצרותיהם, הרי זה מחזק את האמונה שגם לעתיד יקום משיח שיושיע את ישראל (ועל דרך הא דהגמ' (סנהדרין צא, א) מביאה קל וחומר בנוגע לתחיית המתים – "דלא הוּו – חיי, חיי לא כל שכן"). או בסגנון אחר קצת (כמ"ש בקרית ספר על הרמב"ם כאן) שחזוק האמונה הוא מכך ששני המשיחים הם **בנבואה אחת**, ובמילא כשם שנתקיים חלק אחד של הנבואה, החלק שמדובר בו על דוד, כן חזקה אמונתנו שיתקיים החלק השני בנוגע למלך המשיח.

אבל ביאור זה קשה לאומרו, שהרי מלשון הרמב"ם כאן משמע ברור דהראיות שמביא אינן כדי להוכיח את עצם הענין שתבוא גאולה לישראל ע"י משיח צדקנו אלא כוונתו להביא רא' שביאת המשיח מפורשת בתורה, ולכן מי ש"אינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו וכו' הוא כופר וכו' בתורה ובמשה רבינו", ולענין זה אין נוגע כלל מה שבנבואת בלעם התנבא על שני המשיחים.

גם צריך ביאור בגוף דברי הרמב"ם, שמבין כל מלכי ורועי ישראל במשך הדורות הנה רק דוד הובא כאן בשם משיח, ובהשוואה למלך המשיח.

ופשוט, דאין זה רק מפני שנמשח דוד בשמן המשחה, ונקרא משיח ה' בשל זה (שמואל ב יט, כב), שהרי לפניו כבר נמשח שאול וגם הוא נק' משיח ה' (שמואל א כד, ז. ועוד).

גם אין לומר שהטעם שמזכיר את דוד דווקא הוא מפני שרצונו להראות על שני מושיעי ישראל – בראשונה ובאחרונה, כי אי משום זה טפי הו"ל לרמב"ם להזכיר את משה רבינו, שהי' מושיעם של ישראל בראשונה, וההשוואה של משה למשיח צדקנו היא יותר מההשוואה של דוד המלך, דאצל שניהם דייקא הישועה דישראל היא **מגלות**, משא"כ אצל דוד שאמנם הציל את ישראל מיד צריהם, אבל לא הייתה זו ישועה מגלות.

ומכל זה משמע, שיש כאן עניין מיוחד בדוד המלך דייקא, ושהזכרתו כאן ובשם "משיח הראשון" היא כדי ללמדנו על גדרו ועניינו המיוחד של מלך המשיח, ולכן הביא הרמב"ם הראי' מפרשת בלעם וש"ש נבא בשני המשיחים" שהוא כדי להוכיח יסוד במהותה של הגאולה ומלך המשיח, כדלקמן.

גדרו ומהותו של משיח – החזרת מלכות דוד ליושנה

ויש לומר הביאור בזה:

בפרק זה (פי"א מהלכות מלכים) לא בא הרמב"ם להפליג במעלות מלך המשיח ובכל פעולותיו בתחומים שונים, כי אם להגדיר את עניינו ומהותו **ש"ש משיח על פי ה"ב**, שאינו בא לחדש איזה דבר בעולם שלא הי' מקודם, כי אם עיקר תפקידו הוא לאפשר לבני

ישראל לקיים את התורה והמצוות בשלמותן.

וזהו מה שמתחיל הרמב"ם את פרק יא: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבים קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה". והיינו, דתמורת מה שבזמן הגלות חסרה מישראל האפשרות לקיים רוב מצוות התורה, הנה משיח יחזיר הדברים לקדמותם, ויבואו הלכות התורה והמצוות לקיום שלם בימיו.

וזהו שהרמב"ם מאריך בהלכות אלו שמלך המשיח אינו צריך להראות אות ומופת, ושזהו עיקר בנצחיות התורה (ה"ג), וכן כשמונה (בה"ד) את מעלותיו של מלך המשיח אינו מזכיר כמה מהמעלות שלו (כמעלת הנבואה והחכמה), כי בזה מדגיש שאין עיקר מהות המשיח היותו נביא או חכם, או יכולתו לעשות אותות ומופתים, אלא מה שיחזיר את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלמותם.

ולכן עיקר הגדרת פעולת מלך המשיח על פי הלכה הוא שיעמוד "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה", כי דוד המלך במלכותו נצח את כל אויבי ישראל, ונסתיים בזמנו כיבוש האומות והחלו (עכ"פ ההכנות) לבנות המקדש, שכל זה – מחייבת עמלק, בניין המקדש, ונצחון האויבים מלנגוש בישראל – אלו התנאים שזקוקים בני ישראל להם כדי לקיים את התורה והמצוות בשלימות. וזהו עניינו של משיח, שהוא בא להחזיר לישראל את המלכות שהייתה בזמן דוד, שנתנה לישראל את האפשרות לקיים את כל התורה והמצוות, וכשמשיח יחזיר מלכות זו "ליושנה" יחזרו כל משפטי התורה לשלמותם (וכמו שנתבאר כל זה באריכות לעיל (סימן א)).

ועל פי זה יש לומר שבהוכחות שמביא כאן הרמב"ם מתורה שבכתב על הגאולה וביאת המשיח, אינו בא רק להוכיח שגוף הדבר שתהי' הגאולה ושיבוא משיח צדקנו נאמר בתורה, כ"א שיש בזה (גם) ראי' מהתורה לעניין הנ"ל גדרו **ש"ש משיח**:

הראי' הראשונה מ"ושב ה' אלוקיך את שבותך" היא ללמדנו שיתקבצו נדחי ישראל לארץ ישראל – שזהו מצב הנדרש כדי שתהי' בישראל מלכות ושישבו לקיים את כל המצוות, גם היובלות וכו'.

ואח"כ מביא הרמב"ם הראי' מבלעם ש"ש נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל (באחרונה), ובזה מוכיח, לא רק הא דהגאולה תהי' ע"י משיח, אלא גם את זה שמשיח לא בא לחדש דבר בעולם, אלא להחזיר ולהשלים מה שהחל לעשות דוד אביו, שמטרת מלוכה זו של שני המשיחים – היא לאפשר קיום הלכות תורה והמצוות בשלימות ובפועל.

וזהו מה שהאריך הרמב"ם שגם דוד נקרא משיח – שענין זה הוא חלק עיקרי מההוכחה שמביא כאן הרמב"ם שהיא שעיקר

ויש לבאר שכל מה שהביא כאן הרמב"ם מ"פרשת בלעם" על דוד המלך ועל משיח, הן ראיות על הפרטים שכתב בה"ד, שכל פעולות אלו הן המשך וחזרת ושלימות פעולותיו של דוד, וגדר שניהם הוא – מתן האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלימות.

דהנה, ארבעת הפרטים בפעולות דוד ומשיח, יש לחלקם לג' חלוקות (ובחלוקה האחרונה ב' זמנים), הא', אודות דוד ומשיח עצמם, הב', אודות פעולתם עם ישראל, והג', אודות פעולתם בנוגע לאומות העולם. וי"ל שהפרטים שמביא מנבואת בלעם הם כנגד עניינים אלו:

א. עניינים בעצמם – "יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו וכו'"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם, שיעמדו שני משיחים – דוד ומלך המשיח. וכלשון הרמב"ם: "אראנו (אותו) ולא עתה – זה דוד, אשורנו (אותו) ולא קרוב – זה מלך המשיח". והיינו שהיא הנבואה אודות דוד ומלך המשיח עצמם.

ב. פעולתם ומלכותם על ישראל – "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם "דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה המלך המשיח", היינו מעלתם של דוד ומשיח ביחס לבני ישראל.

ג. פעולתם על האומות – "וילחם מלחמות ה' כו' ואם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם "ומחץ פאתי מואב זה דוד וכו' וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח וכו'", היינו פעולתם לנצח אויבי ישראל על מנת להסיר מהם כל הפרעה בקיום התורה והמצוות בשלימות.

והנה, מהלשונות כאן "ילחם מלחמות ה', וינצח", "ומחץ", "וקרקר", "ומשלו", מובן שפעולות דוד ומשיח שנתבארו בהם הן אותן הפעולות שהן באופן שהפעולה היא נגד רצונם, שהרי כל לשונות אלו עניינם הוא מלחמה ונצחון ושליטה וממשלה – היפך רצונו של הנכבש והנשלט והמנוצח.

וזהו מה שמוסיף הרמב"ם עוד שלב בפעולות דוד ומשיח על האומות:

ד. שלימות פעולתם על האומות – "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכס אחד"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם "והי' אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והי' ירשה שער אויביו זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון".

ובשלב זה נאמר "ויתקן את העולם", וכן לשון "ירשה", שמורה על שנוחלים עניין שקרוב ושייך לו, ולא שכובש ושולט על אחר. ופירושו הדברים הוא, שבשלב השני של פעולת מלך המשיח על האומות, יהי' זה באופן שהם עצמם יכירו באמת במלכותו של מלך המשיח, שלכן זה יפעל בהם תיקון לעבוד את ה' ביחד, וכסיום לשון ההלכה (שהושמטה על ידי הצנזור): "וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולם חוזרין ויודעין

ענינו של משיח הוא להחזיר מלכות דוד "לממשלה הראשונה".
[וראה להלן במדור פנינים (וכן בסימן ג' לקמן) ביאור ההלכה הבאה, שבה הביא הרמב"ם עוד הוכחה לביאת המשיח מערי מקלט, ע"ש].

ד' פרטים בדוד כנגד ד' פעולותיו של משיח

ובזה יש לבאר דבר פלא בהלכה א' כאן, שהרמב"ם לא הסתפק בעצם הבאת הראי' מנבואת בלעם, אלא טרח לפרט הדברים שנאמרו בה, ולבאר מה מהם קאי על דוד המלך ומה קאי על משיח. דזה לשונו שם: "ושם הוא אומר: אראנו ולא עתה – זה דוד. אשורנו ולא קרוב – זה מלך המשיח. דרך כוכב מיעקב – זה דוד, וקם שבט מישראל – זה המלך המשיח. ומחץ פאתי מואב – זה דוד, וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל. וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח, שנאמר בו ומשלו מים עד ים. והי' אדום ירשה זה דוד, שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו'. והי' ירשה שער אויביו זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'".

והדבר פלאי, שהרי ספר הי"ד החזקה הוא ספר של הלכות (כמוזכר בסיום הקדמת הרמב"ם לספר זה), ואין בו מקום לדרוש פסוקי התורה וכו"ו. ואין לומר שכוונתו לציין עד היכן הם הפסוקים העוסקים בדוד ובמשיח, שהרי לזה הי' מספיק להביא ההתחלה והסיום ("אראנו ולא עתה וגו' והי' ירשה שער אויביו").

אלא שלפי מה שנתבאר לעיל, שהרמב"ם כאן בא להגדיר ולהוכיח את עיקר גדרו של משיח ופעולותיו, שאינם לעשות דבר חדש בעולם, כ"א להחזיר את מלכות דוד, הנה לזה שפיר מובן מה טעם הביא הרמב"ם דרשות אלו על פסוקי הנבואה, כיון שבכל דרשות אלו מלמדנו הרמב"ם שהדמיון של מלכות משיח ומלכות דוד אינו רק בעיקר עניינם, אלא בכל פרטיהם. דכשם שאצל דוד הייתה המלכות בשלימות מתחילת התגלותו וממשלתו, ועד לשלמות שב"ומחץ פאתי מואב", כן יהי' אצל משיח עד "וקרקר כל בני שת", ובמיוחד בנוגע לאדום שתחילתו אצל דוד "והי' אדום ירשה" ושלמותו אצל משיח "והי' ירשה שער אויביו".

והנה, לקמן בה"ד, מתאר הרמב"ם פעולותיו של משיח והאופן שבו יחזיר מלכות דוד והאפשרות לקיים את התורה והמצוות, וכתב ד' פרטים: א. "יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה". ב. "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה". ג. "וילחם מלחמת ה' כו' אם עשה והצליח ונצח האומות שסביביו". ד. "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד".

ועד"ז בהוכחת הרמב"ם מ"פרשת בלעם" מביא ד' פרטים שבהם נשתנו דוד ומשיח: א. "אראנו" ו"אשורנו". ב. "דרך כוכב" ו"קם שבט". ג. "ומחץ פאתי מואב" ו"וקרקר כל בני שת". ד. "והי' אדום ירשה" ו"והי' ירשה שער אויביו".

הראשון שהוא דוד" ובכמה פרטים, שכל אלו מביאים לתכלית ומטרת הגאולה, שתהי' אפשרות לישראל לקיים את התורה ומצוות בשלימות.

וע"י האמונה שלימה בביאת המשיח, והאמונה בגדרה האמיתי כפי שהיא ע"פ תורה, וע"י שמחכים לביאתו [שי"ל שנכלל ב"מחכה לביאתו" גם הלימוד בהלכות משיח], הנה זה גופא מזרז את ביאתו של משיח במהרה בימינו אמן.

ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום", ואזי נפעל בכל העולם "לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

[וראה במקור הדברים שנתבאר בכל אחד מד' ענינים אלו, איך פעולת משיח תהי' באופן נעלה ובשלימות יותר מאיך שהי' בזמן "משיח הראשון שהוא דוד", ע"ש בארוכה].

ונמצא, שבראי' זו מ"פרשת בלעם" בא הרמב"ם להוכיח עיקר גדרו ומהותו של משיח שבא להחזיר ולהשלים פעולת ה"משיח

שנאמרו על ידי כל הנביאים על משיח, כולם אינם פרטים נוספים, אלא כולם פרטים בתורה עצמה, ובשלימות קיומה וקיום מצוותי'.

הפרט בשלימות התורה שיודעים רק מערי מקלט

בפרק יא מהלכות מלכים, לאחר שהביא שתי ראיות ש"התורה העידה" על ביאת המשיח (מפרשת נצבים ומנבואת בלעם), כותב הרמב"ם ומביא עוד ראי' מהתורה לביאת המשיח, ובהלכה בפני עצמה (הלכה ב), וז"ל: "אף בערי מקלט הוא אומר (שופטים יט, ח) אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו".

והנה, ידוע גודל הדקדוק בסדר ההלכות בספר משנה תורה להרמב"ם, שהרבה הלכות תלויות בו, ולפי זה צריך ביאור, מהי ההוספה המיוחדת בראי' זו מערי מקלט, שלכך חילקה הרמב"ם ולא הביאה יחד עם ב' הראיות הקודמות בהלכה א'. וממ"נ או שהי' מביא הרמב"ם ג' הראיות בהלכה אחת, או שהי' מחלקן לג' הלכות, וצ"ב.

ויובן זה על פי הנתבאר (לעיל בפנים), שתפקידו של משיח יהי' לפעול שתהי' שלימות בתורה - על ידי חזרת מלכות דוד, שעניינה לאפשר לבני ישראל לקיים הלכות התורה ומצוותי' בשלימות.

ויש לומר שבראי' מערי מקלט יש חידוש גדול בזה, דאם בב' הראיות הראשונות הוכח שמפורש בתורה שמשיח יביא לשלימות קיום התורה והמצוות על ידי ישראל, הנה כאן ניתוסף שיתירה מזו מצינו בערי מקלט שתהי' שלימות במצוות התורה עצמן, שהרי נצטוונו "ויספת לך עוד שלש ערים" - "ולא ציוה הקב"ה לתוהו".

ונמצא שבהראי' מערי מקלט ניתוסף ענין וגדר חדש בשלימותה של התורה לעתיד לבוא, ולכן הביאה הרמב"ם בהלכה בפני עצמה [ולקמן (בסימן הבא) יתבאר ענין זה באופן אחר ובהרחבה].

מאי נפקא מינה לתיאור המשיח מה ש"התורה העידה עליו"?

בפרק יא מהלכות מלכים (ה"א) כתב הרמב"ם: "וכל מי שאינו מאמין בו או שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו", ומביא ב' ראיות בהלכה זו ע"ז ש"התורה העידה עליו", מפרשת נצבים ("ושב ה' אלוקיך את שבותך") ומנבואת בלעם ("ושם נבא בשני המשיחים").

ולכאורה צריך ביאור:

גדרי כופר "בתורה ובמשה רבינו" כתבם הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ג ה"ח), וא"כ הלכה זו ש"מי שאינו מאמין בו כו' כופר בתורה ובמשה רבינו" וההוכחות לזה ש"התורה העידה עליו" הוי' לי' להביא בהלכות תשובה, ומדוע הביא הרמב"ם בהלכות הנוגעות לאופן ביאת המשיח ותיאור פעולותיו, דמה נוגע כ"כ להלכות משיח הא דלא רק הנביאים העידו עליו אלא גם "התורה העידה עליו"?

ויש לומר על פי מה שנתבאר (לעיל בארוכה) שגדרו של משיח הוא לא לשנות דבר בעולם או לעשות אותות ומופתים, כי אם לאפשר את קיום התורה והמצוות בשלמות, שזהו גדר החזרת מלכות בית דוד על ידי משיח. וע"ז הובאו הראיות מפרשת נצבים ומפרשת בלעם - שנבא בה על שני המשיחים, דוד ומשיח, ללמדנו שמשיח יבוא להחזיר מלכות בית דוד - והיינו להחזיר את האפשרות לקיים המצוות בשלמות.

ועפ"ז יש לומר, דהא שהובא כאן ברמב"ם ש"התורה העידה עליו" (ובמילא הכופר בזה - כופר בתורה ובמשה רבינו) אינו רק להגדיר דין הכופר במשיח, כ"א ללמדנו דזה שמשיח יחזיר את האפשרות לקיום התורה בשלימות אינו עניין שנתגלה על ידי הנביאים בלבד, כי אם הוא עניין ששייך לתורה ולמשה רבינו עצמם, היינו, שהתורה גופא אומרת ומבטיחה שיבוא המשיח ואזי תהי' שלימות התורה והמצוות.

וזהו גם שממשיך "ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים", ללמדנו שכל הענינים

התוקף שבהבטחת הגאולה בנבואה ובמצוות התורה

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה? / מה החילוק בין הודאות שבנבואה לטובה לתוקף שבמצוות התורה? / בין כופר בתורה לטרע ממצוות התורה
- ביאור מקיף בראיות שמביא הרמב"ם על הגאולה שבכל אחת מהן מוסיף חידוש בתוקף שבהבטחת הגאולה -

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה?

ברמב"ם הלכות מלכים כב' הפרקים האחרונים (פ"א ופ"ב) פוסק הרמב"ם את ההלכות הנוגעות לגאולה העתידה לבוא על ידי משיח צדקנו, כשבתחילת דבריו שם, מיד לאחר שאומר שעתיד לעמוד לישראל מלך המשיח, והחיוב להאמין בו ולחכות לו, מביא לדבר ג' ראיות מהתורה שבכתב:

בהלכה א' הובאו ב' הראיות הראשונות, הא' מכתובים המפורשים בפרשת נצבים (ל, ג-ה) - "ושב ה' אלוקיך את שבותך וריחמך ושב וקבצך וגו', אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'", והב' מנבואת בלעם אשר כלשון הרמב"ם - "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים", וכמו שמאריך הרמב"ם לפרש את פסוקי הנבואה (בלק כד, יז ואילך) אודות דוד המלך ואודות משיח צדקנו (כמבואר בארוכה בסימנים הקודמים).

לאחר מכן, בהלכה בפני עצמה (הלכה ב'), מביא הרמב"ם ראיה שלישית לביאת המשיח, וז"ל: "אף בערי מקלט הוא אומר (שופטים יט, ח-ט) אם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו וכו'".

ולכאורה צריך ביאור: מה חסר בראיות הראשונות (מהכתוב "ושב גו'" (שבפ' נצבים) ומפרשת בלעם), שהוזקק הרמב"ם להוסיף הראיה גם מהכתוב ב"ערי מקלט"? [הצריכותא בב' הראיות הראשונות - ראה לעיל סימן ב' ולקמן במדור "פנינים"]

גם יש לדייק, שהרמב"ם כתב ראיה זו בהלכה בפני עצמה, ולכאורה הויה ל' לכלול אותה בהלכה הקודמת יחד עם ב' הראיות הראשונות.

[והנה, לעיל בסימן ב' נתבאר שכוונת הרמב"ם בראיה זו היא להוכיח עוד יותר שגדרו של משיח הוא שאז יהי' קיום התומ"צ בשלימותן שהרי מצוה זו תהי' בשלימות רק אז, אבל פשטות לשון הרמב"ם היא, שכוונתו להביא ראיה מתורה שבכתב על עצם ביאת המשיח, כהמשך לשונו "ומעולם לא היה דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו, אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראיה שכל הספרים מלאים בדבר זה"].

ויש לבאר שחידוש עיקרי יש בראיה מערי מקלט על שתי הראיות הראשונות:

ב' הראיות הראשונות הן ממקומות שבהם יש הבטחה ונבואה אודות ביאת המשיח, ואילו הראיה השלישית היא ממצוה שבתורה, וכמו שמדוייק בלשון הרמב"ם פה "ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו".

ועניין זה, מה שהגאולה אינה רק בגדר הבטחה או נבואה כ-אם חלק מתנאי מצוה שבתורה, מוסיף בתוקף שבעניין הגאולה. כי, אף שעניין הגאולה מפורש בתורה (כנ"ל בב' הראיות הראשונות), והרמב"ם בפירושו המשניות (הקדמה לפרק חלק) אף מנה אמונה זו בין עיקרי ויסודי התורה, מכל מקום הרי לא מצינו בתורה מצוה מפורשת להאמין בגאולה, וזהו המתחדש בזה שהקב"ה ציוה על הקמת ערי מקלט לאחר שירחיב את גבולנו, שבוה נעשית הגאולה חלק מפרטי מצוות התורה.

ומזה מובן, שגם במקרה שליתא לתנאים אלו, היינו שמדובר בבשורה טובה שנאמרה לישראל על ידי הנביא ולפיכך ברור לנו שההבטחה תקינים, הנה אין זה מפני שההבטחה שעל ידי נביא בעצם אינה ניתנת לשינוי, כי אם שהבטחות אלו אין בהן שינוי בפועל (וכן מובן מפיה"מ שם, שהרי כ' שטעם הדבר שהבטחות הנביא לטובה אינן ניתנים לשינוי זהו כדי שיוכלו לבחון אם הנביא הוא נביא אמת).

משא"כ מה שהתורה היא נצחית, ו"עומדת לעולם ולעולמי עולמים" הרי פירוש הדבר הוא שאי אפשר שתשתנה, ואינה בגדר שינוי (וראה הביאור לחילוק זה בין דברי נבואה למצוות התורה בארוכה בלקו"ש ח"ט עמ' 182 ואילך).

ומזה מובן המתחדש בזה שהגאולה היא פרט ממצוה שבתורה, שבאם הייתה הגאולה רק בגדר הבטחה טובה ונבואה, הנה אף שזה מספיק לנו כדי לדעת באופן וודאי שהגאולה תבוא, שכן מדובר על הבטחה לטובה, מ"מ הוודאות שבזה היא מצד גדרי הנבואה ואופנה, שנבואה מצד עצמה היא שייכת לשינויים כנ"ל. משא"כ כאשר הבטחת הגאולה היא חלק ופרט מתנאי מצווה שבתורה, הרי בזה חלה על הגאולה גדר נצחיות התורה, שהיא סוג אחר של נצחיות שאין שייך בה שום ביטול.

החילוק בין הנצחיות של מצות התורה לישאר החלקים שבתורה

אמנם, עדיין צריך ביאור:

אף שנתבאר כאן החילוק שבין זה שנבואה טובה מתקיימת שהוא רק בנוגע לפועל, משא"כ מצוות התורה אינן ברות שינוי בעצם מהותן, עדיין צריך ביאור איזה תוקף נוסף ע"י זה שהבטחת הגאולה היא פרט במצוות ערי מקלט, שהרי גם ב' הראיות הראשונות שמביא הרמב"ם אודות הגאולה, מפרשת נצבים ומנבואת בלעם, הגם שאינן בגדר מצוה שבתורה, אך הן גם לא בגדר דברי נבואה שבספרי הנביאים, שהרי הן חלק מחלקי התורה.

והרי, ברור הדבר שמה שהתורה היא נצחית ובלתי משתנית חל על כל התורה כולה, ובפרט על חמשה חומשי תורה, כמו שכתב הרמב"ם עצמו (סוף הלכות מגילה) "חמישה חומשי תורה . . . אינן בטלים לעולם", דכל הנכתב בתורת משה הוא נצחי וקיים לעולם, ואם-כן כבר חל על הבטחת הגאולה שבפרשת נצבים ובנבואת בלעם גדר הנצחיות דחמשה חומשי תורה, ומה ניתוסף בתוקף הבטחת הגאולה בהא שהיא (לא רק חלק מהתורה, אלא) גם חלק ממצוות התורה?

ויש לומר בביאור הדברים, שחידוש עיקרי יש בנצחיות שבמצוות התורה, יותר משאר חלקי התורה:

בשאר חלקי התורה, אף שגם הם נצחיים בעצם ולא שייך בהם שינוי, כנ"ל, אבל עדיין אפשר שעניין הנצחיות שבהם יתקיים במובן רוחני. ועל דרך הסיפורים שבתורה, שוודאי שגם הם נצחיים, אבל כיון שהמאורעות עצמם כבר אירעו בעבר, ברור שהנצחיות שבהם מתבטאת ב"חכמות ופלאים" (לשון הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק היסוד

והנה, לגבי המצוות כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (רפ"ט, ראה גם הלכות תשובה פ"ג סוף ה"ח, ועוד): "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת". ומובן שטעם אומרו על התורה הלשון – "שהיא מצוה", היינו משום שכוונתו למצוות שבתורה, וכמו שממשיך שם מיד "שכל דברי התורה אנו מצווין לעשותן עד עולם". וכעין הדברים האלו כתב גם כאן בהלכות מלכים (סוף ה"ג, וראה בסימן א' מה שנתבאר בזה באריכות וזהו תפקידו של מלך המשיח להחזיר קיום המצוות לשלימות) "עיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקי ומשפטי לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעים מהן (וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצות ממשוטן הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס)".

ונמצא מובן, שבזה שהגאולה היא חלק ממצוה שבתורה נוסף תוקף גדול להוודאות שבהבטחה שתבוא הגאולה, דכשם שעצם העניין דערי מקלט "היא מצוה עומדת לעולם כו' אין לה לא שינוי כו'", כך לא שייך שיהי' שינוי בהבטחה זו שתבוא הגאולה, מאחר שהיא אחד מפרטי מצוות ערי מקלט, ומצוות אי אפשר להן להשתנות.

וי"ל שהדברים מדויקים בלשון הרמב"ם שכתב "ולא צוה הקב"ה לתורה", כנ"ל. ובפרט שבפרשה זו דערי מקלט גופא לא הביא את עצם ההבטחה ד"ירחיב ה' אלוך את גבולך", שקאי על "ארץ הקיני והקנזי והקדמוני שנכרת לאברהם ברית עליהם ועדיין לא נבכשו" (לשון הרמב"ם עצמו בהלכות רוצח פ"ה ה"ד), אלא בחר להביא רק חלק המצוה שבזה, כיון שאין כוונתו רק להביא עוד רא' שהובטחנו על הגאולה, אלא ללמדנו שהגאולה היא פרט וחלק ממצוות שבתורה.

מהו החילוק בין התוקף שבנבואה טובה לתוקף שבמצוות התורה?

ולכאורה הדברים עודם צריכים ביאור, דאיזה וודאות נוספה על ידי זה שהגאולה היא חלק ממצוות התורה, והרי אנו בטוחים בקיום הבטחת הגאולה מעצם היותה נבואה, שכן כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"י ה"ד): "שכל דבר טובה שייגזור הא-ל אפילו על תנאי אינו חוזר", וכמ"ש גם בפירושו המשניות שלו (בהקדמה): "שכשיאמר הקב"ה לנביא להבטיח לבני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי ואחר כן לא יתקיים הטוב ההוא – זה בטל ואי אפשר להיות"; וא"כ, גם אם לא הייתה הגאולה חלק ופרט ממצוה שבתורה, היינו בטוחים בקיומה, שהרי היא הבטחה ונבואה לטובה. ויש לומר בזה, שאמנם נכון הדבר שנבואה לטובה אינה יכולה להתבטל, אך עדיין חילוק גדול יש בין מה שהתורה היא נצחית, לבין זה שנבואה טובה אינה מתבטלת:

בנבואה, לא מצינו שלא שייך בה בעצם גדרה שינוי וביטול, שהרי "בדברי הפורענות שהנביא אומר" אפשר שיתבטלו מפני "שהקב"ה ארך אפים ורב חסד כו' [או כו'] אפשר שעשו תשובה ונסלח להם" (לשון הרמב"ם בהלכות יסוה"ת שם), ואף בהבטחה לטוב אם היתה רק בין הקב"ה ובין הנביא אפשר שתבטל אם יגרם החטא (עיי' פירושו המשניות שם).

השמיני) הנרמזים בהם, ולא בהעניינים כפשוטם.

ויש לומר שעד"ז הוא בהבטחות שבתורה, שאף שהן אודות העתיד, הנה יש לחלק בין הבטחות שמצינו בהן גדרים ותנאים שפירשו בחז"ל עליהן, שאז ההבטחה תלוי בדברים אלו, ותתקיים דווקא באופן שפירשו, ובין הבטחות שלא מצינו עליהן שום דברים בחז"ל, שאז אין וודאות שההבטחה תקויים כפשוטה דווקא, וכלי שום תנאים.

[וכמו שמצינו בפועל, שהעניין ד"שמא יגרום החטא" נוגע לא רק להבטחות הנביאים, אלא גם להבטחות שבתורה שבכתב, וכדאיתא בברייתא (ברכות ד, א. סנהדרין צח, ב): "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית, עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה (שבאו (לארץ) בימי יהושע (רש"י)) עד יעבור עם זו קניית זו ביאה שני' (כשעלו מגלות בכל בימי עזרא (רש"י)), מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא, כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא".

חזינן הבטחה בתורה שבכתב, ואעפ"כ נעשה בה שינוי, שאף שהובטחו "עד יעבור עם זו קניית" הנה לא נעשה להם נס בימי עזרא, למרות שהתורה הזאת לא תהי' מוחלפת, ו"אין בה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת". ועל כרחנו צריך לומר, שהגדר של נצחיות התורה אינו שייך לפירוש הכתובים אם הוא בגשמיות או ברוחניות, בכל אופן או בתנאי וכו'.

אבל זה ברור שהיא דהמצוות שבתורה הן נצחיות ובלתי משתנות, הכוונה בזה היא למצוות כפשוטן, שהציוויים כפי שהם כפשוטם קיימים "לעולם ולעולמי עולמים", ללא שינוי גרעון או תוספת.

ובזה יובן החידוש בראי' מערי מקלט על הראיות מפרשת נצבים ומנבואת בלעם, שאמנם חל עליהן גדר הנצחיות שבתורה, אך בכל זאת חידוש מיוחד יש בראי' מערי מקלט, שביאת המשיח והגאולה הן חלק ממצוה שבתורה, שאזי מוכרח הדבר שתבוא הגאולה כפשוטה בגשמיות, ובאופן שאין שייך בזה שינוי, כנ"ל.

♦ ♦ ♦

בין "כופר בתורה" סתם ל"גורע ממצות התורה"

ועל פי כל זה יובן מה שנצרך הרמב"ם להוסיף את הראי' מערי מקלט, ומה שכתבה בהלכה בפני עצמה:

בהקדמה פ"ב ג' הראיות שהביא, הגדיר הרמב"ם וכתב: "מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו", כלומר, שכל מטרת הבאת כל ג' ראיות אלו, היעא כדי להוכיח שהכופר בגאולה הוא כופר בתורה שבכתב.

והנה, לזה שהכופר בביאת המשיח נחשב ככופר בתורה שבכתב מספיקות גם ב' הראיות הראשונות מפרשת נצבים ומנבואת בלעם, שהרי, גם הכופר בהן הרי הוא כופר לא רק בדברי הנביאים, אלא במה שהעידה תורת משה על הגאולה.

אמנם, בראי' השלישית מערי מקלט, אין כוונת הרמב"ם רק להביא עוד הוכחה מתורה שבכתב על ביאת המשיח, אלא בא להוסיף ענין חדש בחומרת הכופר בביאת המשיח, ש"מי שאינו

מאמין בו וכו'", נוסף לזה ש"כופר בתורה ובמשה רבינו" מפני "שהתורה העידה עליו" - הרי הוא גם "גורע" א' ממצוות התורה, שהרי לדעתו פרט זה של הוספת שלוש ערים חדשות על ששת ערי מקלט לא יתקיים, וממילא חל עליו מ"ש הרמב"ם (בהמשך שם, כנ"ל) "הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

ובזה יומתק הא דחילק הרמב"ם בין ב' ההלכות, וב' הראיות הראשונות הובאו בהלכה א', ואילו הראי' הג' הובאה בפני עצמה בהלכה ב', שכן בזה כוונתו לרמז שיש בה חידוש מיוחד, דבהלכה א' כתב הלשון שהכופר במשיח הרי הוא "כופר בתורה וכו'" לפי "שהתורה העידה עליו", וע"ז הובאו ב' הראיות שהתורה העידה עליו, ורק אחר כך מוסיף בהלכה בפני עצמה, הלכה נוספת וחדשה בעניין זה, והוא שהכופר בגאולה הוא גורע ממצוות התורה, שכן "לא צוה הקב"ה לתוהו".

♦ ♦ ♦

מה דינו של האומר שתתכן חרטה על הבטחת הגאולה ח"ו?

ויש להוסיף שיש בהוספת הראי' הג' מערי מקלט גם שתי נפקותות לדינא:

א. בדינו של האומר שאינו מאמין בגאולה העתידה לבוא מפני שסובר שאף שהובטחנו על הגאולה חל בזה שינוי ונתבטלה ההבטחה הזו (אם מפני החטא או משום דבר אחר).

דאי משום ב' הראיות הראשונות לבד, לכאורה אי אפשר לומר עליו שהוא כופר בתורה ובמשה רבינו, שכן כפירה זו היא (וראה במקורי הדברים בס"א אריכות בזה) רק כאשר הוא כופר בדברים המפורשים בתורה, אבל כאן הרי אינו כופר במה שכתוב בתורה, אלא שסבירא ליה ששייך בזה עניין חרטה (וצ"ע אם הוא בגדר כופר בתורה שבעל פה).

אבל כיון שהוכח מהראי' הג' שהגאולה היא פרט וגדר ממצוות שבתורה, אשר היא "מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", הנה זה גופא מכריח שאי אפשר שיהי' שינוי ח"ו בהבטחת הגאולה, הרי שהאומר היפך מזה, יש עליו דין כופר בתורה. דאף שהוא מאמין שהציווי "ויספת גו'" הוא מן השמים, הרי באומר שיתבטל פרט זה דהמצוה - "כבר בטלה תורה זו" - הרי הוא "כופר בתורה" (הלכות תשובה פ"ג ה"ח).

ב. בדינו של האומר שאינו מאמין בגאולה העתידה לבוא, מפני שמפרש המקראות הללו שבתורה אודות הגאולה שלא כפשוטם (כגון שאומר שהגאולה תהי' במובן רוחני וכו' וכו').

דאי משום ב' הראיות הראשונות לבד, לכאורה אי אפשר לומר עליו שהוא "כופר בתורה ובמשה רבינו", שהרי מודה שהכתוב בתורה הוא אמת, אלא שסובר שהפירוש בדברי התורה אינו כפשוטו העניין, אלא שלא כפשוטו. ואף שכלל הוא (יבמות כד, א. וראה שבת סג, א. ובפרטיות באנצקלופדי' תלמודית בערכו) "אין מקרא יוצא מידי פשוטו", ובפרשת נצבים מפורש בכתובים אשר יהי' "ושב ה' אלוקיך וגו'", הנה צריך עיון אם אפשר לומר עליו דין כופר בתורה ובמשה רבינו רק מחמת שמפרש מקראות שלא כפשוטן.

רבינו בכל גווני, גם אם הוא חושב ששייך שיהי' שינוי בהבטחה אודות הגאולה, או שהוא טוען לפירוש הכתובים שלא כפשוטן. ומכאן תוקף גדול לעניין הגאולה העתידה לבוא, שבהיותה חלק מוגדר ממצוה שבתורה – הרי עניין הנצחיות שבה אינו שייך בעצם לשום שינוי ויתקיים בוודאי במשמעותו הפשוטה בגשמיות.

אבל מצד זה שהגאולה היא פרט וגדר במצוות התורה, אזי באומרו שהגאולה אינה כפשוטה, הוא מוציא "דברים של מצות מפשוטן", וחל עליו הדין ד"הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס". ומובן אם כן, גודל החידוש בדברי הרמב"ם בהוסיפו הראי' השלישית מערי מקלט – שכן בזה מבואר שהכופר כביאת המשיח, הרי הוא גורע ממצוות התורה, ושפיר חל עליו דין כופר בתורה ובמשה

חומר הכפירה בדברי הנביא

בהל' מלכים פי"א ה"א כותב הרמב"ם ש"מי שאינו מאמין בו (בביאת המשיח) כו' כופר כו' בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, ואחת מהראיות שמביא לזה היא ש"אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נבא בשני המשיחים".

ולכאורה צריך ביאור לשונו "ושם נבא בשני המשיחים", הרי כדי להוכיח שהכופר בביאת המשיח הוא כופר בתורה ובמשה רבינו מספיק הא דנאמרו הדברים בתורה, ומהי ההדגשה שבתורת משה הובאו הדברים בנבואתו של בלעם, והווי ל"ה הרמב"ם לכתוב "ושם נאמר אודות שני המשיחים" וכיו"ב.

ויש לבאר, על פי מה שנתבאר לעיל בארוכה, שמה שהרמב"ם הוסיף בהלכה שלאחרי זה עוד ראי' על ביאת המשיח מערי מקלט הוא מפני שבזה מוסיף חידוש עקרי בחומרת הכפירה בגאולה, שהכופר בגאולה הוא כגורע ממצוות התורה, וי"ל שע"ז רמו הרמב"ם בלשונו כאן שמדובר בנבואה ("ושם נבא"), כי בזה בא להדגיש שיש כאן חומרה נוספת, שהיא רק בדברי נבואה ואינה בדברי תורה ואף לא במצוותי' של תורה.

דמצינו להלכה שעל אף שדברי תורה חמורים מדברי נביאים (ראה חגיגה י' ב ושי"ג), מכל מקום מצינו חומר גם בדברי נביאים, דהעובר על דברי נבואה איזו שתהי', אף בדברי הרשות, חייב מיתה בידי שמים (רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ט ה"ב), ועונש זה חמור הוא מהעונשים על דברי תורה שהם מחולקים בין עבירה קלה וחמורה.

ובטעם הדבר נראה, שכן לגבי בני אדם יש חומר בדברי נבואה, שכן גדר דברי נבואה הוא כלשון הרמב"ם (שם ריש פ"ז) "שהא-ל מנבא את בני האדם", וכן כ' (הלכות תשובה פ"ג ה"ח) שהם "מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם", ולכן כששומע אדם ציווי מפי נביא הרי זה כאילו שומע הציווי מפי הקב"ה. ולכן בכל נבואה שהיא, העובר עליה חייב מיתה, כי הרי זה כמורד במלך שחייב מיתה ללא נפק"מ באיזה ענין מרד.

ונמצינו למדים, שגם במקום שלא חל בפועל האיסור של עובר על דברי נביא, כי לא שמע מפי הנביא וכיו"ב, מ"מ יש חומרא בענין הנבואה, ה"מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם", גם לגבי דברי תורה.

וי"ל שזהו החידוש כאן, שהכופר בגאולה – נוסף על עיקר הדבר שהוא כופר במה שהעידה התורה על משיח, ויתירה מזו, שהוא גורע ממצוה שבתורה, הנה יש בו גם משום חומרה יתירה זו שבדברי נבואה.

הצריכותא בראי' מפרשת נצבים ומנבואת בלעם

בהל' מלכים פי"א (הלכה א) מביא הרמב"ם שתי ראיות לביאת המשיח, האחת ממה שנאמר בפרשת נצבים (ל, ג ואילך) "ושב ה' אלוקיך את שבותך וגו'". והב', מפרשת בלעם – ד"שם נבא בשני המשיחים" (בלק כד, יז ואילך).

ויש לבאר [בנוסף למבואר לעיל בסימן ב] הצריכותא בב' ראיות אלו [הראי' השלישית שהביא הרמב"ם בהלכה הבאה הובאה ונתבארה בהרחבה לעיל], כי כוונת הרמב"ם כאן בהביאו ראיות אלו היא להוכיח שמי שאינו מאמין במשיח הוא "כופר בתורה" כי "התורה העידה עליו" (לשון הרמב"ם כאן), וע"ז מביא ראיות היכן מצינו שהתורה העידה על מלך המשיח.

ועפ"ז מובן שהטעם שהוצרך להוסיף את הראי' מפרשת בלעם הוא, שכן נבואתו של בלעם עוסקת בגברא, במלך המשיח, משא"כ בפרשת נצבים מדובר אודות הגאולה על ידי הקב"ה – "ושב ה' אלוקיך את שבותך", ואין מפורש שם שתבוא הגאולה על ידי מלך המשיח.

וא"כ, מהכתוב בפ' נצבים בלבד לא הי' הוכחה שהאומר שתהי' הגאולה אבל אינו מאמין שתהי' על ידי משיח בשר ודם – הרי הוא כופר בתורה ובמשה רבינו. אבל אחר שרואים גם הראי' מפרשת בלעם יודעים ש"התורה העידה עליו", שהרי בנבואת בלעם מבואר ברור אודות מלך המשיח עצמו, וכמו שהאריך הרמב"ם לבאר באריכות שבנבואתו נתנבא בלעם על כו"כ עניינים במלך המשיח ופעולותיו.

ולאידך, לא הסתפק הרמב"ם בראי' מנבואת בלעם אלא הביא גם את הראי' מפ' נצבים, ולא עוד אלא שהראי' מפ' נצבים הובאה ראשונה.

ויש לומר הטעם לזה, כי עיקר הראי' שהתורה העידה על ביאת המשיח הוא ממה שנאמר בפ' נצבים, שהרי דוקא שם הדברים מפורשים בתורה שבכתב ללא צורך בביאורם של חז"ל בזה, שהרי נאמר בפירוש "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'". משא"כ נבואת בלעם נאמרו בדרך משל וחידה, וא"כ אי אפשר לומר שפירוש נבואת בלעם על "שני המשיחים" מפורש בתורה.

ונמצא, שעיקר ההוכחה שהתורה העידה על הגאולה הוא מהמפורש בתורה שבכתב בפ' נצבים, אך מכיון דשם לא מדובר על מלך המשיח, הוסיף הרמב"ם הראי' מנבואת בלעם, דשם ניבא אודות מלך המשיח.

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות פרק יב

מייחסין המוחזקין ומודיעין המיוחס ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני אבל אינו אומר על שהן בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה.

הלכה ד

לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי העולם הבא כמו שביארנו בהלכות תשובה.

הלכה ה

ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

אלא לשום שלום בעולם שנאמר והשיב לב אבות על בנים ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שדברים סתומין הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו ועל כל פנים אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה וכן לא יחשב הקצין אמרו חכמים תפח רוחם של מחשבי הקצים אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שביארנו.

הלכה ו

בימי המלך המשיח כשתתישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו שנאמר וישב מצרף ומטהר וגו' ובני לוי מטהר תחילה ואומר זה מיוחס כהן וזה מיוחס לוי ודוחה את שאינן מיוחסין לישראל הרי הוא אומר ויאמר התרשתא להם וגו' עד עמוד כהן לאורים ולתומים הנה למדת שברוח הקודש

הלכה א

אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבו משל וחייה ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר שנאמר זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל שנאמר ואריה כבקר יאכל תבן וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר היה משל ומה ענין רמזו בהן.

הלכה ב

אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכות בלבד יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו' ואינו בא לא לטמא הסהור ולא לטהר הטמא ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין

האם יהיו בימות המשיח פלאות וניסים לדעת הרמב"ם?

היאך לא יתבטל מנהג העולם והרי תהי' תחיית המתים? / הנדרת מהותם של ימות המשיח ברברי הרמב"ם בפרקים האחרונים דהל' מלכים / מדוע לא הביא הרמב"ם ראי' לזה שלא יהיו מופתים בימות המשיח? / תיווך הדברים – כיצד יתכן שגם לא יבטל מנהג העולם וגם יהיו מופתים ויחיו המתים? / בין עיקר ענינו של משיח לבין הנסים שיתרחשו כשיזכו ישראל לזה / הטעם וההכרח לכך שיהיו אותות ומופתים בימות המשיח

– ביאור מקיף אודות מהותם של ימות המשיח והטעם לנסים שיתרחשו או –

היאך לא יתבטל מנהג העולם והרי תהי' תחיית המתים?

הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעיה' וגר זאב כו' משל וחייה כו' שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב וכנמר, שנאמר זאב כו', ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר

כפ"ב מהלכות מלכים (ה"א) כתב הרמב"ם: "אל יעלה על

מצוות התורה. וכשם שבימי דוד המלך, לאחר שסיים את כיבוש הארץ (ונסתיימה מכבר מחיית עמלק) והחלו ההכנות לבניין המקדש, אזי הייתה לראשונה מזמן מתן תורה האפשרות שבני ישראל יקיימו את כל מצוות התורה בשלמות, כן יהי' בימות המשיח, שמלך המשיח יבנה את המקדש במקומו, ינצח את כל אויבי ישראל ויקבץ את הגלויות, כך שבני ישראל יוכלו לשוב ולקיים את כל מצוות התורה בשלמות.

וזהו הטעם להא דכתב הרמב"ם (שם פ"א ה"ג) שהדרך לבחון את אמיתותו מלך המשיח לא תהי' בזה שיעשה אותות ומופתים, ויתירה מזו, מיד לאחר שאומר שהמלך המשיח לא יזקק לאותות ומופתים, ממשיך שם באותה הלכה – ש"עיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם", והוא משום שהבחינה לכל דבר היא על ידי שרואים אם הוא ממלא את תכליתו והמכוון שלו, וכיון שגדרו ועניינו של מלך המשיח הוא, כנ"ל, לאפשר את קיום התורה והמצוות בשלמות, לכן הבחינה על היותו משיח היא אם אכן יביא את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בעולם. והחשוב שעל מלך המשיח לעשות דווקא אותות ומופתים ולגרום לשינויים בעולם, הרי מחשבתו זו היא היפך העניין שחוקי' ומשפטי' של התורה הם נצחיים לעולם (עיי' בכל זה בסימנים א-ב בארוכה).

הנה, בפ"ב ממשיך הרמב"ם לתאר את מצב העולם בימות המשיח, והמאורעות שיתרחשו אז. ובפשוטות הי' נראה שפרק זה עניינו אחר מהפרק הקודם, דבפרק י"א מבאר מהותו של מלך המשיח ופעולותיו, ואילו בפ"ב מבאר את מצב העולם בימות המשיח.

אמנם יש לומר, שבאמת פרק י"ב הוא המשך עניין פרק י"א, והפרטים שמתבארים בפ"ב אודות מצב העולם הם תוצאה ומסוכב ממה שהגדיר הרמב"ם בפ"א את מהותו של מלך המשיח. והיינו, שכיון שבפרק י"א מבאר, כנ"ל, שעיקר ענינו ותפקידו של מלך המשיח הוא לאפשר לבני ישראל את קיום התורה והמצוות בעולם הזה ואינו נצרך לעשות שינויים ומופתים, הנה בפרק י"ב ממשיך הרמב"ם ומתאר את מצב העולם כפי שיהי' בהתאם לתפקידו של משיח.

כלומר, בכל אריכות הפרטים שבפרק י"ב אין הכוונה לתאר את כל מה שיהי' בעולם בימות המשיח באופן כללי, כי אם רק שלאחר שבפרק י"א מבואר (כנ"ל) שיקום מלך המשיח ויגאל את ישראל מכל צרותיהם, ועל ידי פעולותיו ישוכו בני ישראל לקיים את התורה והמצוות בשלמות, הנה בפ"ב מבאר מהו המצב שישרור בעולם שיאפשר את קיום התורה והמצוות ללא הפרעות. ויעויין שם בפרטי ההלכות, ועד לסיומן (בהלכות ד-ה) שיהיו ישראל "פנויים בתורה וחכמתה כו' ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים וכו'", והיינו שאכן אז ישרור בעולם מצב המאפשר את קיום התורה ומצוות בשלמות, ומפני זה יעסקו ישראל בתורה ומצוות באופן הכי נעלה ושלם.

וזהו מה שמתחיל הרמב"ם את פ"ב שלא יעלה על הלב

כו', שנאמר וארי' כו', וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן". וממשיך בה"ב: "אמרו חכמים, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד".

ולכאורה הדבר תמוה ביותר, איך כתב הרמב"ם שבימות המשיח לא יבטל דבר ממנהגו של עולם, ולא יהי' כל חידוש במעשה בראשית, והלא אחד מ"ג עיקרי האמונה שקבע הרמב"ם עצמו הוא שתהי' תחיית המתים (פירוש המשניות סנהדרין בסוף הקדמתו), והכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא (משנה סוף סנהדרין, רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ו. וראה גם בפירוש המשניות שם), ד"ה ועתה אחל) דברים חריפים: ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה). והלא אין לך ביטול מנהגו של עולם וחידוש במעשה בראשית גדול מתחיית המתים, ואיך יתכן לומר שבימות המשיח לא "יבטל דבר ממנהגו של עולם"?

והנה, נחלקו הראשונים בנוגע ל"עולם הבא", שהוא תכלית שלימות השכר של ישראל על עבודתם, ובא לאחר התקופה הנקראת "ימות המשיח", דהראב"ד (הל' תשובה פ"ח ה"ב וראה כ"מ שם), והרמב"ן (בשער הגמול) סבירא להו שתחיית המתים היא "עולם הבא", ומה שיחיו המתים ויתלבשו הנשמות בתוך הגופים זהו תכלית השכר שיקבלו ישראל על עבודתם, ונמצא, שלשיטתם – תחיית המתים אינה חלק מתקופת "ימות המשיח", אלא היא ענין בפני עצמו שזמנו לאחר ימות המשיח. ואילו הרמב"ם פליג ע"ז וס"ל שעולם הבא הוא עולם הנשמות ללא גופים, ותחיית המתים איננה תכלית השכר על התורה והמצוות, אלא היא תהי' עוד בתקופת הזמן דימות המשיח, קודם שיגיעו הנשמות לעולם הבא (רמב"ם הל' תשובה שם. פיה"מ סנהדרין שם. ועוד).

ולפי זה, שלהרמב"ם תחיית המתים היא חלק מימות המשיח, מתחזקת מאוד התמיהה (הנ"ל): היאך כתב שאין להעלות על הלב "שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהי' שם חידוש במעשה בראשית", כשדוקא לשיטתו תחיית המתים שהיא ביטול מנהג העולם ושינוי גדול ממעשה בראשית, היא חלק מתקופת ימות המשיח גופא?

♦ ב ♦

הגדרת מהותם של ימות המשיח בדברי הרמב"ם בפרקים האחרונים דהל' מלכים

וכדי להבין כוונת הרמב"ם במ"ש שלא יהי' בימות המשיח ביטול מנהג העולם ושינוי במעשה בראשית, יש להקדים תחילה ביאור שיטתו הכללית של הרמב"ם בב' פרקים האחרונים של ספרו יד החזקה (פ"א ופ"ב מהלכות מלכים) על מהותם של ימות המשיח ועיקר מטרת ביאת מלך המשיח:

לעיל (סימנים א-ב) נתבאר באריכות שבפרק י"א בהלכות מלכים מגדיר הרמב"ם את עניינו של מלך המשיח ואת עיקר מטרת ביאתו בכך שהוא יחזיר מלכות דוד המלך ליושנה, שעניינה של מלכות דוד הוא – נתינת האפשרות לבני ישראל לקיים את כל

המשיח אינה מביאה בעקבותי ביטול מנהגו של עולם, ולא זהו גדר ימות המשיח. ולכן לא הוזקק הרמב"ם להביא ראיה נוספת לזה בהלכה דידן.

איך יתכן שגם לא יתבטל מנהג העולם וגם יהיו מופתים ויחיו המתים?

ועל פי יסוד הנ"ל בביאור דברי הרמב"ם בפ"ב, שעניינו לא להביא כל מה שיהי' בימות המשיח בכלל, אלא רק מה שישורר בעולם בהתאם למבואר בפרק י"א בעניין פעולות מלך המשיח עצמו, יש לתרוץ הקושיא דלעיל (ס"א), היאך כתב הרמב"ם שבימות המשיח לא יבטל דבר מנהגו של עולם, בעוד שיש עיקר בדת שיהי' אז (בפרט לשיטת הרמב"ם שהוא בימות המשיח עצמו, קודם "עולם הבא") השינוי הגדול והנס דתחיית המתים:

נתבאר לעיל שכוונתו של הרמב"ם בפ"ב היא לבאר דכיון שעניינו של משיח הוא מה שיביא את האפשרות לקיים את התורה ומצוות בשלימות ולשם זה אינו זקוק לעשות אותות ומופתים, לכן, גם המצב שישורר בעולם כתוצאה מביאתו אינו צריך שיהי' בו ביטול דבר מנהגו של עולם, כי אם "עולם מנהגו נוהג", באופן שיהי' בו האפשרות לשלימות הקיום התורה.

ועפ"ז יש לומר שבפ"ב לא קאי הרמב"ם על ימות המשיח בכלל, כי אם לתאר את מצב העולם כפי שיהי' בתחיית ימות המשיח בלבד, בקשר עם ביאת המשיח. ורק על זמן זה מבאר שכיון שעניינו של משיח ופעולותיו הם לפעול שיוכלו בני ישראל לקיים את התורה ומצוות בשלימות בעולם (כמו שנתבאר בארוכה בפ"א), לכן לא יעלה על הלב שצריך להיות בעולם בשלב של תחילת ימות המשיח ופעולותיו, שום שינוי במעשה בראשית ולא יבטל דבר מנהגו של עולם, כי לא לשם כך בא משיח.

ומה שגם לדעת הרמב"ם יהיו בימות המשיח שינויים גדולים במעשה בראשית וחידושים במנהגו של עולם, ועד לתחיית המתים, הנה לשיטתו, לא זהו עיקר עניינו של משיח, ואין זו מטרת ביאתו. ולכן לא יהיו שינויים אלו מיד בהתחלת ימות המשיח, כתוצאה מביאתו, אלא רק לאחרי זה, לאחר שתעבור תקופת הזמן של תחיית מלכותו של משיח, וכבר יקיימו בני ישראל את כל המצוות בשלימותם, אזי יעשה הקב"ה בזמן מאוחר יותר בימות המשיח עצמו עוד הנהגות ועניינים שיש בהם גם שינוי מנהגו של עולם, ובהם תחיית המתים (אמנם גם זה יהי' קודם תקופת עולם הבא שלשיטת הרמב"ם הוא תכלית השכר לנשמות בלא גופים).

אלא שכאן בפרק י"ב אין הרמב"ם מדבר אודות עניינים אלו כלל, כיון שהוא עוסק רק בתיאור מצב העולם כתוצאה מביאת המשיח ועיקר תפקידו, ומגדיר את התכלית של ימות המשיח בהלכה - שתהי' אז האפשרות לקיום כל הלכות התורה ומצוות בשלימות. ומה שבתקופה מאוחרת יותר אכן יהיו שינויים במנהגו של עולם, הוא עניין בפני עצמו, ולא בזה קאי הרמב"ם בפרק זה.

שבימות המשיח יבטל דבר מנהגו של עולם וכו', דכיון שבפ"א הדגיש לנו הרמב"ם שאין משיח בא לעשות אותות ומופתים ולחדש דברים בעולם, כי הרי כנ"ל, אין עניינו של משיח לעשות אותות ומופתים, כי אם לאפשר את שלימות קיום התורה, לכן מתחיל את פ"ב עם יסוד זה וקובע שכן יהי' גם מצב העולם בימות המשיח - לא מצב של אותות ומופתים אלא מצב המאפשר את שלימות קיום המצוות.

מדוע לא הביא הרמב"ם ראיה לזה שלא יהיו מופתים בימות המשיח?

והנה, על פי זה, שדברי הרמב"ם בפ"ב כאן הם רק לבאר איך יהי' מצב העולם בהתאם לפרטי עניינו של משיח עצמו המבוארים בפ"א, תתורץ תמיהה בדברי הרמב"ם בהלכה דילן.

דהנה, בפרק י"א (ה"ג), כשכתב הרמב"ם (כנ"ל) שמלך המשיח לא נדרש לעשות כל אות ומופת, הביא הרמב"ם ראיה לדבריו מבן כוזיבא המלך. דמכך שרבי עקיבא וחכמי דורו דימו "שהוא המלך המשיח" אף ש"לא שאלו ממנו כו' לא אות ולא מופת" מוכחא מילתא שעשיית מופתים אינה תנאי להיות משיח ולכן אין זו הבחינה לאמת את היותו משיח.

ולכאורה צריך ביאור לפי זה מה שבהלכה דילן (ריש פ"ב), כשהרמב"ם כותב שאין להעלות על הלב ש"בימות המשיח יבטל דבר מנהגו של עולם או ישתנה מעשה בראשית", הנה בשונה מהלכה הנ"ל בפ"א, אין הרמב"ם מביא כל ראיה והוכחה מנלן שאכן לא יתרחשו בימות המשיח אותות ומופתים המבטלים דבר מנהגו העולם ומשנים מעשה בראשית.

אמנם, על פי הנתבאר כאן (בסעיף הקודם) שעניין ההלכות דפרק י"ב אינן לתאר את כ" מה שיתרחש בימות המשיח, אלא רק את מה שיתרחש בעולם בהמשך לפעולות מלך המשיח המבוארות בפרק י"א, יש לומר שהטעם שהרמב"ם לא הביא ראיה לזה שלא ישתנה מעשה בראשית בימות המשיח הוא משום שהראי' שבפרק י"א על זה שמשיח עצמו לא יעשה מופתים ושינויים בעולם, כוחה יפה גם לזה שלא יהיו בעולם בכלל אז שינויים במעשה בראשית.

שכן אילו הי' חלק מגדר ימות המשיח שצריך להיות בתקופה זו ביטול מנהגו של עולם ושינוי במעשה בראשית, הי' יוצא מזה שזהו גם כן מהותו ועניינו של מלך המשיח עצמו, שביאתו של מלך המשיח מביאה לזה שיהי' חידוש במעשה בראשית, וא"כ, מכיון שהבחינה על היותו משיח היא אם הוא אכן ממלא את עיקר עניינו ומהותו, הי' צריך מלך המשיח "לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" כדי לאמת את היותו משיח, כיון שזה עניינו ולשם מטרה זו הוא בא.

אמנם, כיון שכבר הוכיח הרמב"ם בפרק י"א מהא דרבי עקיבא וכל חכמי דורו לא ביקשו מבן כוזיבא לפעול אותות ולעשות מופתים שלא זהו עיקר עניינו, הרי כבר מעצמו מוכן שביאת מלך

ועפ"ז יש לבאר מ"ש הרמב"ם באגרת תחיית המתים שיתכן שיתקיימו הנפלאות שבדברי הנביאים כפשטן, שהרי, אחרי שידענו שהנסים שיתרחשו בימות המשיח הם תוצאה ממצבם הרוחני של בני ישראל, מובן שאם יהיו ישראל במצב של "זכו", אז באמת יהיו נפלאות כבר בתחילת ימות המשיח.

ומה שבספר משנה תורה סתם הרמב"ם שבתחילת ימות המשיח לא יהי' שינוי במנהגו של עולם הרי זה מפני שספר משנה תורה הוא ספר הלכה, שהיא צריכה להיות פסוקה וברורה, וכיון שהגאולה היא עניין המוכרח להיות על פי הלכה, אין מקום לכתוב את האופן ד"זכו" שאין ברור לן שיתקיים בהיותו תלוי במעשה בני אדם (באם יגיעו למצב ד"זכו" או לא), שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב), והרשות לכל אדם נתונה וכו' (רמב"ם הלכות תשובה ריש פ"ה). ולכן הרמב"ם בספרו כותב רק את אופן הגאולה המוכרח על פי הלכה להיות בכלל גווני ואינו תלוי במצב בני ישראל, במצב של "לא זכו", שאז אכן לא יהיו בימות המשיח נסים ושינויים במצב העולם.

ובעומק יותר יש לומר, שאין הכוונה שהרמב"ם כתב רק את האופן שתהי' הגאולה במצב של "לא זכו" ח"ו, ואילו יהיו ישראל זכאין תרחש הגאולה באופן אחר, ולא יתקיימו דברי הרמב"ם הללו, כי אם שדבריו מכוונים גם אם יהי' המצב של "זכו":

מבואר לעיל באריכות, שעיקר עניינו וגדרו של משיח על פי הלכה הוא מה שאז תהי' האפשרות שיקיימו את התורה והמצוות בשלימות, ולשם זה אינו נצרך לאותות ומופתים. ולכן, הגם שאם יהי' מצב של "זכו" יזכו ישראל כבר בתחילת ימות המשיח לנסים ופלאות, אך אין הכוונה שהניסים והשינויים שיהיו אז בעולם הם המטרה שלשמה בא משיח, אלא גם אז עיקר עניינו ההלכתי של משיח יהי' לגרום אפשרות לקיים כל המצוות בשלימות בפועל גם במצב הטבעי של העולם. וזה שיהיו אז נסים ונפלאות (כיון ד"זכו") יהי' זה מעשה מיוחד של הקב"ה מצד הביבותם של ישראל, והוא דבר נוסף על עיקר ענינו של משיח - קיום התורה והמצוות בשלמות.

ולכן הרמב"ם לא התייחס בדבריו בהלכה בפרקים אלו לאפשרות של "זכו" ולמופתים ונסים שיהיו אז, ואדרבה כתב שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו', כיון שכנ"ל הוא כותב רק את עיקר גדרו של משיח, ואכן גם במצב של "זכו" - עיקר גדרו של משיח הוא שיתאפשר קיום התורה והמצוות בעולם, גם אם לא יהיו בו שינויים. ומה שבפועל יהיו אז שינויים במנהגו של עולם, הרי זה דבר נוסף על עיקר ענינו של משיח.

הטעם וההכרח לכך שיהיו אותות ומופתים בימות המשיח

ולאחר שנתבאר יסודות אלו בדברי הרמב"ם, אשר (א) דבריו שלא יהיו שינויים במנהגו של עולם, וכל דבריו בפרק י"ב, הם בהתאם להמבואר בפ"א - אודות עצם גדרו של משיח לאפשר

[וביסוד זה בביאור דברי הרמב"ם, תתברר כמין חומר כל שיטת הרמב"ם בביאור דברי הנביאים אודות הזמן דלעתיד, אם יתקיימו כפשטם של דברים אם לאו, וכן שיטתו בשוב הסוגיות בגמרא ובמדרשים בזה, כפי שיתבאר באריכות בסימן ה'].

בין עיקר ענינו של משיח לבין הנסים שיתרחשו כשיזכו ישראל לזה

ויש להוסיף ולחדד את הבנת שיטת הרמב"ם בעניין זה, אם יהיו בתחילת ימות המשיח שינויים במעשה בראשית ונסים ונפלאות. דנוסף על הנתבאר לעיל שגם להרמב"ם יהיו נסים ופלאות בתקופה מאוחרת יותר בימות המשיח, הנה נראה לומר יתירה מזו, שתתכן אף אפשריות לזה בתחילת ימות המשיח. וכמו שכתב הרמב"ם עצמו באגרת תחיית המתים (אות ו), שמה שכתב בספר הי"ד שהנבואות אודות הגאולה שיש בהן משינוי מנהג העולם הן "משל וחידה" - "אין דברנו זה החלטי כו' שהם משל", וייתכן הדבר שיתקיימו הנבואות כפשטן (עיי"ש בפרטיות).

ולכאורה אינו מובן, הרי נתבאר לעיל שלשיטת הרמב"ם עיקר עניינו של משיח אינו לעשות אותות ומופתים אלא לתת האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, ואם כן איך תתכן אפשרות שאכן יהי' שינוי מנהגו של עולם, והנבואות יתקיימו כפשטן?

ויובן זה בהקדים הא דבגמ' (סנהדרין צח, ב) מובאת סתירת הכתובים בנוגע לאופן ביאת המשיח, דבדניאל (ו, יג) כתיב "וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה", ואילו בזכרי' (ט, ט) כתיב שמלך המשיח יבוא במצב של "עני ורוכב על חמור". ומיישבת הגמ', שהדבר תלוי באופן קיום התורה והמצוות של בני ישראל קודם הגאולה, דבאם "זכו" - עם ענני שמיא", אך באם "לא זכו" - עני ורוכב על חמור" (ועיין שם ש"פ חילוק זה מבאר הגמ' עוד כמה סתירות בדברי הנביאים אודות אופן ביאת המשיח).

ומובן הדבר שיש פה עניין כללי, היינו שאין זה רק בנוגע לפרט זה אם משיח יבוא כ"עני ורוכב על חמור", או שיהי' העניין ד"ארו עם ענני שמיא", אלא שכן הוא בנוגע לכמה עניינים נסיים שיהיו לעתיד לבוא, שהדבר תלוי במצב הרוחני דבני ישראל קודם הגאולה, שבאם יהיו זכאין יזכו לנסים גלויים (וראה בכרתי ופלתי (י"ד סק"י סוף בית הספר) שתולה בזה הדין אם אליהו יבוא מאתמול לפני ביאת המשיח, וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ב).

ויש לומר שלדעת הרמב"ם יש לחלק בין עיקר עניינו של משיח ומטרת ביאתו, לבין הנסים להם יזכו ישראל כתוצאה ממצבם הרוחני. דעיקר עניינו של משיח הוא מה שיביא לישראל את האפשרות לקיים את התורה ומצוות בשלימות, ולשם זה אינו נצרך לשום אותות ומופתים. ומה שמצינו ייעודים שונים על נסים שיתרחשו אז - הרי זה ענין נוסף, שאם יזכו ישראל, ויבואו למצב של "זכו" - יראו נסים מיוחדים להראות הופפת החביבות והמעלה של עם ישראל אצל הקב"ה, אבל לא זוהי מטרת ביאת המשיח.

ההכרח ומהו הטעם שאחר כך יהיו גם ניסים ושינויים בעולם?
 ויש לומר בפשטות, דהיא הנותנת: בפ"ב מתאר הרמב"ם באריכות איך שבימות המשיח יתאפשר לישראל לקיים המצוות בשלימות, ולא יהי' להם כל נוגש ומבטל, ואדרבה – כל האומות כולם יחזרו לדת האמת וימלא העולם כולו דעה את ה'. ומוכן, שמצב שלם זה של עסק התורה והמצוות בתכלית השלמות, זהו תכלית השלימות של המצב ד"זכו". וא"כ, גם אם לא הגיעו ישראל ל"זכו" קודם הגאולה, יבואו ישראל לבחינה זו בימות המשיח.

וכבר נתבאר לעיל שבעת שיבואו ישראל לבחינת "זכו" – מראה הקב"ה חביבותם ומעלתם ע"י שיזכו לנסים גדולים. ולכן מצב נעלה זה מצד בני ישראל יגרור בעקבותיו שינויים גדולים במעשה בראשית והנהגה נסית, עד לעניין היסודי דתחיית המתים, ויתקיים אז מה שנאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מ"כה ז, טו) – נפלאות כפשוטו.

את קיום המצוות בעולם; (ב) שבמצב של "זכו" יתקיימו שינויים ומופתים אלו כבר בתחילת ימות המשיח, אבל אעפ"כ לא הזכיר הרמב"ם, כיון שהם לא יסתרו את הפלא והיפוד שמשח לא בא כדי לעשות אותות ומופתים, כי אם שהם יהיו בנוסף לעיקר ענינו (ושלזה יכונו דבריו באגרת תחיית המתים); הנה על פי כל זה תתיישב לנו תמיהה גדולה:

נתבאר לעיל שהגם שכתב הרמב"ם שלא יהי' שינוי במנהגו של עולם, מ"מ ברור שגם לדעתו תהי' תקופה מאוחרת יותר בימות המשיח (עוד קודם עולם הבא), שבה יתרחשו נסים ושינויים גדולים ועד – לתחיית המתים, ומה שלא כתב בפ"ב הוא מפני שבפרק זה בא רק לתאר את ימות המשיח כפי שהם בהתאם לעיקר ענינו של משיח ומטרת ביאתו, ומכיון שנסים אלו אינם מעיקר ענינו של משיח ע"פ הלכה, לכן לא הביאם בפ"ב.

אמנם, עדיין צריך להבין בטעם הדברים, דכיון שעיקר ויסוד ותפקידו של מלך המשיח הוא שיתקיימו המצוות בשלימות, מהו

כי אם רגש הבא מלבנו, וגם זה הוא שולל וכותב שלא יהי' בימות המשיח שינוי ממנהגו של עולם, כי עיקר ענינו של משיח הוא לא זהו עיקר ענינו ומטרת ביאתו של משיח.

המלך המשיח אינו צריך להחיות מתים?

בהלכות מלכים (פ"א ה"ג) כתב הרמב"ם יסוד שהמלך המשיח אינו צריך לעשות מופתים, ומפרט בזה הלשון: "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי מתים".

וצריך עיון שהרי בריא מילתא, והוא יסוד מעיקרי הדת (פירוש המשניות סנהדרין ועוד), שבימות המשיח תהי' תחיית המתים?

ויש לומר בזה על פי מה שנתבאר בארוכה (בסימן זה וכן בסימנים א-ב) שהרמב"ם בפרקים אלו של הלכות מלכים אינו בא לפרט ולתאר כל מה שיהי' או לא יהי' לעתיד לבוא, כי אם להגדיר מהו עיקר גדרו ותפקידו של מלך המשיח, שהוא להחזיר האפשריות לקיים התורה והמצוות בשלמות (פרק י"א) וכן מה יהי' מצב העולם כתוצאה מעצם תפקידו זה של משיח (פרק י"ב).

ועל פי זה יש לומר שהרמב"ם כאן מונה בדוקא כל העניינים שאכן יהיו בהמשך בימות המשיח, שגם לדעתו יהיו "אותות ומופתים" ויתחדשו "דברים בעולם", ובוודאי שתהי' תחיית המתים. וכונתו כאן היא למנות כל הדברים הללו ולבאר שאע"פ שהם יתרחשו לפועל, הנה "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותם, כיון שלא זו מטרת ביאתו לפעול עניינים אלו, כי אם לאפשר לישראל לקיים המצוות בשלמות. ולכן כל עניינים אלו לא יתרחשו מיד בתחילת ביאת המשיח, אלא בשלב נוסף, בזמן שלאחר כן.

החילוק בין "אל יעלה על הלב" ל"ואל יעלה על דעתך"

כתב הרמב"ם (פ"ב ה"א): "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו'".

וכבר נתבאר (לעיל סעיף ג) הטעם שלא הביא הרמב"ם שום ראי' לדבריו אלו, והוא לפי שכבר בפ"א (ה"ג) כשכתב "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים" הביא ראי' לזה מהא דרבי עקיבא וחכמי דורו לא ביקשו מבן כוזיבא לעשות אות ומופת. ומזה מוכח, שעיקר ענינו של משיח הוא לאפשר את קיום המצוות בשלמות, ולא לעשות מופתים ושינויים בעולם. וכיון שהדבר כבר הוכח בפ"א, ובפ"ב לא נאמרה אלא השלמת אותו עניין ממש, שלא זו בלבד שמלך המשיח לא צריך לעשות מופתים אלא גם לא יהיו כתוצאה מפעולותיו מופתים בעולם, לכן אין צורך להביא ראי' נוספת לדבר זה, ויפה כח הראי' דבפ"א גם לנדו"ד.

אלא שלפי זה אפשר להקשות מהו הטעם בכלל לכפול ולומר דבר זה (שלא יהיו מופתים בעולם) בפ"ב, אם הוא כבר דבר שמוכרח מצד המתבאר בפ"א (שעל מלך המשיח אין מוטל לעשות מופתים)?

ויש לומר שלכן דייק הרמב"ם בלשונו, ודלא כבפ"א ששם כתב "ואל יעלה על דעתך", שינה כאן בפ"ב וכתב "ואל יעלה על הלב", שכונתו כאן לרמוז שאף אם מצד הדעת וההבנה מבינים עניין זה שמלך המשיח אינו עושה אות ומופת כחלק מתפקידו, מ"מ מכיון שידעים מעולותיו העצומות של משיח, אשר הוא "ישיכיל . . ירום ונשא וגבה מאד" (ישעי" נב, ג) - יכולה לעלות על הלב תשוקה ואהבה רבה לעוצם מעלתו של משיח, ומצד רגש הלב עולה על ליבו שבכל זאת יבטל משיח מנהגו של עולם.

וזהו מה שבא הרמב"ם לשלול, לא קס"ד שיעלה על דעתו של אדם,

שתי תקופות בימות המשיח

שינוי מנהגו של עולם בארץ ישראל בלבד? / זכותו הרבותם לאתים" – יתקיים כפשוטו? / אילני סרק יעשו פירות – משל הוא? / בין נבואות ויעודים על משיח עצמו ליעודים על ימות המשיח בכלל / תקופת "עולם כמנהגו נוהג" ותקופת "שינוי מנהגו של עולם" – ביאור מקיף בשיטת הרמב"ם בפירוש היעודים שנאמרו על הגאולה אם הם בדרך משל או כפשוטו –

שינוי מנהגו של עולם – בארץ ישראל בלבד?

בפיי"ב מהלכות מלכים (ה"א) כתב הרמב"ם: "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישע' (יא, ו) 'וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ' משל וחידה. ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר, שנאמר 'זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם' (ירמ' ה, ו), ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המתור בנחת עם ישראל, שנאמר 'וארץ כבקר יאכל תבן' (ישעי' שם, ז), וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן". וממשיך בה"ב: "אמרו חכמים (ברכות לד, ב), אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד".

ובראב"ד על אתר השיג עליו וז"ל: "והלא בתורה (בחוקותי כו, ו) והשבתי חי' רעה מן הארץ" (וראה גם ראב"ד בהל' תשובה פ"ח ה"ב). היינו, שכיון שמקרא מלא דיבר הכתוב שיושבתו החיות הרעות מן הארץ, היאך כתב הרמב"ם שלא "יהי שם חידוש במעשה בראשית" ו"עולם כמנהגו נוהג"?

וברדב"ז (על אתר) כתב ליישב שיטת הרמב"ם: ש"מה שראוי להאמין בזה שהדברים הם גם כפשוטם בארץ ישראל, כדכתיב (ישעי' יא, ט) "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ" – הארץ הידועה. וכן "והשבתי חי' רעה מן הארץ", אבל בשאר ארצות, עולם כמנהגו נוהג, והכתובים הם משל, שכן כתוב "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעי' ב, ד), ובארץ ישראל יתקיים הפשט והמשל". והיינו, שהרדב"ז מבאר שיטת הרמב"ם, דבארץ ישראל יקויים היעוד "והשבתי חי' רעה" כפשוטו, משא"כ בשאר הארצות – יעוד זה הוא משל בלבד.

אמנם, לכאורה תירוץ זה אינו מובן, כי קשה לומר שלדעת הרמב"ם אכן יהיו נסים בארץ ישראל, ומכמה טעמים:

א. לשון הרמב"ם היא שבימות המשיח לא "יבטל דבר ממנהגו של עולם", ומלשון זה משמע דקאי על העולם כולו, וארץ ישראל בכלל, ואם בארץ ישראל יתרחשו נסים – א"א לומר שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם.

ב. לעיל (בפיי"א מהל' מלכים ה"ג) הוכיח הרמב"ם שמלך המשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים מהא שבימי בן כוזיבא "דימה הוא [רבי עקיבא] וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח" אף שלא עשה אותות ומופתים כלל. [ולעיל (סימן ד) נתבאר שהוכחה זו של הרמב"ם כוחה יפה לא רק בנוגע להא דאין לדרוש ממלך המשיח עצמו לעשות אותות ומופתים, אלא גם למה שנתבאר בהלכה דידן שבימות המשיח בכלל לא יבטל דבר ממנהגו של עולם – ע"ש בארוכה]. ומכאן ראוי ברורה גם לנדוד, שלדעת הרמב"ם גם בארץ ישראל לא יתקיימו יעודי הנסים כפשוטם, שהרי רבי עקיבא וחכמי דורו דימו שבן כוזיבא הוא מלך המשיח אף שלא היו אז אותות ומופתים כלל, גם לא בארץ ישראל.

ולפי זה הדרא קושיית הראב"ד למקומה, איך כתב הרמב"ם שבימות המשיח לא יבטל דבר ממנהגו של עולם, הרי כתוב "והשבתי חי' רעה מן הארץ".

[ומה שתירץ הרדב"ז בתחילת דבריו "כשם ששאר הכתובים משל, גם זה משל", הנה י"ל דזה שהראב"ד השיג מכתוב זה הוא כי בתורת כהנים (על כתוב זה) משמע שפירשו את הפסוק כפשוטו, דאיתא שם ב' פירושים על "והשבתי חי' רעה": "רבי יהודה אומר מעבירן מן העולם, רבי שמעון אומר משביתן שלא יזיקו", ומפירושים אלו משמע שדרשו את הכתוב כפשוטו, ולא בדרך משל, וא"כ אין לתרץ ד"גם זה משל", וא"כ עדיין קשה איך תתאים שיטת הרמב"ם שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם, עם הכתוב "והשבתי חי' רעה מן הארץ".]

שיעודי הנביאים יתקיימו בימות המשיח, או שס"ל ש"אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות", ויעודי הנביאים משל וחידה הם?

אילני סרק יעשו פירות – משל הוא?

והנה, בנוסף לקושיות הנ"ל מהכתוב בתורה "והשבתי חי רעה מן הארץ", ומ"וכתתו חרבותם לאתים", עוד יש להקשות מדברי הגמ' בסוף כתובות: "עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות, שנאמר (יואל ב, כב) כי עץ נשא פרי, תאנה וגפן נתנו חילם". ועד"ז הוא בתורת כהנים (בחקותי כו, ד) "ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות, תלמוד לומר ועץ השדה יתן פרי".

וגם כאן תמוה, איך אפשר לומר שבימות המשיח לא ייבטל דבר ממנהגו של עולם, הרי זה שאילני סרק יעשו פירות הוא ביטול מנהגו של עולם?

ולכאורה הי' אפשר לתרץ שלדעת הרמב"ם גם דבר זה משל הוא, ולדוגמא שעץ מאכל משל הוא לתלמיד חכמים (ראה הענין ז, א) ו"אילני סרק" לעמי הארץ, ולעתיד לבוא גם עמי הארץ יתנו פירות, שיהפכו לתלמידי חכמים (וראה פירוש כעין זה בענף יוסף לעין יעקב כתובות שם), וכיו"ב.

אמנם, תירוץ זה אי אפשר לאמרו, דנוסף לזה דיש לחלק בין דברי נביאים דשפיר יש לפרשם כמשל בלבד ולהוציאם ממשוטים לגמרי, לדברי חז"ל שלכאורה צריכים לפרשם כמשוטים, וגם אם טמונים בהם פירושים ורמזים שונים, אי אפשר לפרשם כמשל בלבד, הרי בנדו"ד מוכח מדברי הגמרא והתו"כ גופם שהדברים מתפרשים כמשוטים, ולא בדרך משל וחידה.

דבכתובות שם בא מאמר זה בהמשך לכמה מאמרים שפירושים כפשוטו ממש, וכמו מה שנאמר שם קודם לזה ד"ר חנינא מתקן מתקלי" – שהי' "משהו ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ, שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים" (רש"י כתובות שם), דמאמר זה פירושו כפשוטו ממש שתיקן מכשולי ארץ ישראל, וכן שאר המאמרים בהמשך הסוגיא שם מתפרשים כפשוטים, וא"כ גם המאמר דידן על אילני סרק שיעשו פירות שבא בהמשך לאותם מאמרים – גם הוא צריך להתפרש כפשוטו.

וכן בתורת כהנים מובא ענין זה בהמשך לברכות ויעודים נוספים שיתקיימו בימות המשיח שהארץ "לא כדרך שהיתה עושה עכשיו אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון כו", נזרעת ועושה פירות בן יומה כו', נטוע ועושה פירות בן יומה כו', העץ נאכל", שכל דברים אלו ברור שפירושה הוא כפשוטו ממש, שכמו שהי' בימי אדם הראשון, כך יהי' גם כן, וא"כ, ברור הדבר שגם מה שנאמר בהמשך שאילני סרק יעשו פירות, גם זה מתפרש כפשוטו.

ועפ"ז הדרא קושיין לדוכתא, איך כתב הרמב"ם שבימות

"וכתתו חרבותם לאתים" – יתקיים כפשוטו?

והנה נוסף על השקו"ט הנ"ל כיצד ילמד הרמב"ם את הכתוב "והשבתי חי רעה מן הארץ", עוד יש לעיין היאך תתקיים השיטת הרמב"ם נבואת ישעיה' (ב, ג-ד) "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה", שבכתוב זה לא נאמר רק ש"פועל" לא יהיו מלחמות עוד בעולם, דזה יכול להיות גם דבר טבעי, שישנם זמנים שאין מלחמות נצרכות בעולם, אך כאן נאמר יתירה מזו, שישתנה מבעב של בני אדם, ולא יהיו מלחמות כלל, עד שיבטלו כליל את כלי הזיין, וזה וודאי היפך "מנהגו של עולם".

ומפורש מצינו שלדעת הרמב"ם יעוד זה יתקיים בימות המשיח כפשוטו:

בגמ' שבת (סג, א) נחלקו רבי אליעזר וחכמים אם מותר לצאת בכלי זיין בשבת, דלר"א מותר לצאת בכלי מלחמה בשבת כיון ש"תכשיטין הן לו", ואילו לחכמים "אינן אלא לגנאי שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וכו'", ומפרש רש"י "ואי תכשיטין נינהו לא יהו בטלין לעתיד".

ופסק הרמב"ם כחכמים, שכן כתב בפירוש (הלכות שבת פי"ט ה"א): "כל כלי מלחמה אין יוצאין בהן בשבת".

והנה, בברכות (לד, ב) נחלקו ר' חייא בר אבא ושמואל בנוגע ליעודים שבדברי הנביאים, לדעת רחב"א "כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח", והיינו, שכל הדברים שנאמרו בנביאים יתקיימו בימות המשיח, אמנם דעת שמואל היא "אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד".

ובסוגיא הנ"ל בשבת (שם) מפורש שחכמים דס"ל שאסור לצאת בכלי זיין בשבת וגנאי הן, לא סבירא להו כשמואל, אלא לדעתם היעודים שנאמרו בנביאים, ובכללם היעוד "וכתתו חרבותם לאתים", יתקיימו בימות המשיח, ואז יתבטלו הכלי זיין.

וכיון שהרמב"ם פוסק בפירוש כחכמים, משמע שסבירא לי' שהנבואה שבפסוק "וכתתו חרבותם לאתים" מתפרשת כפשוטה, ואכן תתקיים בימות המשיח.

וכבר הקשה בלחם משנה (הלכות תשובה פ"ח ה"ז), שלכאורה דבריו אלו הם בסתירה לדבריו כאן בהלכות מלכים שבימות המשיח לא ייבטל דבר ממנהגו של עולם ו"אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד"?

עוד הקשה בלחם משנה (שם), דגם לולי פסק הרמב"ם על יציאה בכלי זיין בשבת, הנה דבריו סתרי אהדדי לכאורה, כי, כאן בהל' מלכים (בתחילת ה"ב) וכן בהל' תשובה (ספ"ט) הביא את דברי שמואל ד"אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", ואילו בפ"ח בהלכות תשובה (ה"ז) הביא את דברי רבי חייא בר אבא ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח".

ואם כן קשה, מהי שיטת הרמב"ם בעניין זה, האם סבירא לי'

המשיח והפעולות שנאמרו שיעשה בהמשך ישיר לביאתו, מפרשם הרמב"ם בדרך משל, באופן שמתפרשים שגם הם נאמרו על דבר זה, מה שלעתיד ישורר מצב שבו יוכלו ישראל ללמוד תורה ולקיים המצוות במנוחה. ועל יעודים אלה בלבד כתב "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו'".

אמנם רק יעודים אלו מוכרח הרמב"ם לפרש שלא כפשוטם, משא"כ היעודים שלא נאמרו ביחס לביאת המשיח עצמו, אלא כענין כללי שיתרחש לעתיד לבוא, גם הרמב"ם יפרשם כפשוטו.

ודבר זה אינו בסתירה למה שכתב הרמב"ם שלעתיד לבוא לא ישתנה דבר ממנהגו של עולם, שהרי לא בא הרמב"ם לתאר כאן כ"ז מה שיקרה לעתיד לבוא ובימות המשיח, כי אם להגדיר עיקר מטרת ביאת המשיח לשם מה היא. ובזה קבע הרמב"ם ופסק שלא בא משיח לעשות אותות ומופתים, וכל היעודים שנאמרו בקשר לזה, אינם מתפרשים כפשוטו.

ומה שמצינו שבימות המשיח יעשה הקב"ה נסים גדולים ויהיו שינויים במעשה בראשית, הנה לדעת הרמב"ם אין כל אלו עיקר גדר ביאת המשיח אלא דברים נוספים שיעשה הקב"ה להראות חביבותם של ישראל, ואינם מגדרי ביאת המשיח גופא. וזהו הטעם שלא הביאם הרמב"ם בפירושו בדבריו כאן בהלכות מלכים, שכן לא קאי כלל בדברים נוספים אלו, אלא רק בעיקר תפקידו של מלך המשיח והמצב שישורר בעולם הנובע מצד עיקר זה.

ועפ"ז יש לומר שלדעת הרמב"ם יהיו ב' תקופות ושלבים:

א. הזמן דתחילת ביאת המשיח, בו יביא המשיח את העולם למצב שבו יוכלו לקיים את התורה והמצוות בשלימות. וכל היעודים שנאמרו בקשר לתקופה זו שיש בהם שינוי מנהגו של עולם, מתפרשים בדרך משל, כיון שכל עיקר מטרת ביאת המשיח אינה לעשות אותות ומופתים כי אם לתת האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלימות.

ב. לאחר שישלים משיח את עיקר עניינו ויביא את האפשרות לקיים תורה ומצוות בשלימות, אזי יזכו ישראל שיראה להם הקב"ה את גודל חביבותם לפניו ע"י שיראה להם נסים גלויים, כתחיית המתים וכו' וב. וכל היעודים שנאמרו בקשר לימות המשיח שאינם קשורים ישירות לביאת המשיח - אפשר לפרשם כפשוטו, כי יתקיימו בתקופה זו המאוחרת יותר.

ומדויק הדבר בלשון הרמב"ם כאן שכתב "וזה שנאמר בישע"י וגר זאב כו' משל וחידה כו' שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב וכנמר, שנאמר זאב כו', ויחזור כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר כו', שנאמר ואר"י כו', וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן":

דמזה שדייק בלשונו וכתב כאן "וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח" ולא כתב "בענין ימות המשיח" משמע שלא קאי בכל היעודים שנאמרו בקשר לימות המשיח כי אם רק במה

המשיח לא "יבטל דבר ממנהגו של עולם" כאשר מפורש בדברי חז"ל שלעתיד לבוא גם אילני סרק יעשו פירות, והרי זה ביטול מנהגו של עולם?

בין נבואות ויעודים על משיח עצמו ליעודים על ימות המשיח בכלל

יש לומר הביאור בכל זה:

אחד מי"ג עיקרי האמונה שקבע הרמב"ם עצמו הוא שתהי' תחיית המתים (פירוש המשניות סנהדרין בסוף הקדמתו), והכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא (משנה סוף סנהדרין, רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ו. וראה גם בפירוש המשניות (שם, ד"ה ועתה אחל) דברים חריפים: ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה). והלא אין לך ביטול מנהגו של עולם וחדוש במעשה בראשית גדול מתחיית המתים.

וכיון שכן, מוכרחים אנו לומר שמה שכתב כאן הרמב"ם שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם לא בא בזה לקבוע שלא יהיו כלל שינויים במנהגו של עולם בימות המשיח, שהרי הדבר ברור שתהי' תחיית המתים, אלא צריך לומר שסבירא לי' להרמב"ם שיהיו שני שלבים בימות המשיח. דבשלב הראשון אכן לא יבטל דבר ממנהגו של עולם, ומה שיחיו המתים ויהיו אותות ומופתים ושינויים במנהגו של עולם - זה יהי' בשלב מאוחר יותר בימות המשיח.

ביאור הדברים:

נתבאר לעיל (סימנים א, ב, ד) בארוכה דלדעת הרמב"ם עיקר תכלית ומטרת ביאתו של מלך המשיח אינה כדי לעשות אותות ומופתים ולחדש דברים בעולם, כי אם להחזיר לבני ישראל את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, כמו שהי' בימי דוד המלך.

וזהו עיקר דברי הרמב"ם בשני פרקים האחרונים דהלכות מלכים, דרוב דבריו סובבים סביב נקודה זו, שגדר ימות המשיח ע"פ הלכה הוא מה שיחזרו כל המצוות להתקיים בשלימות, וענין זה יבוא לפועל על ידי שיעמוד להם לישראל מלך מבית דוד, ויבנה בית המקדש, ויתקבצו כל ישראל לארץ ישראל, וכן מאריך בפרק דילן (פ"ב) שהמצב שישורר אז בעולם יהי' מצב נוח שיתן לישראל את האפשרות ללמוד תורה ולקיים מצוות במנוחה גמורה.

ועל פי זה יש לומר שלדעת הרמב"ם יש לחלק בין היעודים שנאמרו על מלך המשיח עצמו או על המצב שישורר בעולם כתוצאה ישירה מביאת המשיח, לבין היעודים שנאמרו על ימות המשיח באופן כללי.

דהיעודים שנאמרו על מלך המשיח עצמו הנה מכיון שלדעת הרמב"ם עיקר מטרת ביאת המשיח הוא להביא את האפשרות לשלימות התורה והמצוות ולענין זה אין משיח צריך לעשות אותות ומופתים, לכן כל היעודים הנסיים שנאמרו על מלך

המשיח, ולא בתחילת ביאת המשיח.

ב. נבואת "וכתתו חרבותם לאתים" גם לא נאמרה ביחס לתקופת ביאת המשיח דווקא, ולכן היא דפוסק הרמב"ם כחכמים ומשמע שס"ל שיתקיים הדבר כפשוטו בימות המשיח, אינו סותר למה שכתב כאן ש"לא יבטל דבר ממנהגו של עולם", כי בשתי תקופות שונות מדובר. דמה שלא "יבטל דבר ממנהגו של עולם" הוא בתקופה הראשונה דביאת המשיח, ואילו נבואת "וכתתו חרבותם לאתים" תתקיים בתקופה השנייה, אחרי שישלים מלך המשיח פעולתו ויהיו ישראל עוסקים בתורה ומצוות בשלימות.

ג. מה שכתב הרמב"ם "כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח" אינו בסתירה לדבריו "אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד" כי בשתי תקופות מדובר. בתקופה הראשונה, בתחילת ביאת המשיח "אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", ובתקופה השנייה יתקיימו כל הדברים שנתנבאו הנביאים על ימות המשיח כפשוטם.

ד. היעוד שלימות המשיח אילני סרק יעשו פירות - שעל כרחק חייבים לפרשו כפשוטו - אינו סותר למ"ש כאן הרמב"ם שלא "יבטל דבר ממנהגו של עולם" כי לדעת הרמב"ם יתקיים בתקופה שנייה דימות המשיח, לאחר השלמת הפעולות בקשר לשלימות קיום התורה והמצוות.

ועיקר הדברים הם שלדעת הרמב"ם מטרת ביאת המשיח היא להביא את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, ולזה אינו נצרך לעשות אותות ומופתים, וכל היעודים שנאמרו בקשר לזה, על כרחנו יתפרשו באופן שגם הם על ענין זה ידברו, ומשל הם לזה שישרור בעולם מצב המאפשר שלימות התורה והמצוות.

אמנם, ברור שגם לדעת הרמב"ם, לאחר שיהיו ישראל שלמים בתורה ומצוות, יזכו לראות נסים ונפלאות, שיראה להם הקב"ה להראות חביבותם לפניו, ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מכה ז, טו).

שנאמר "בענין המשיח" עצמו, שעליהם מכוונים דבריו ש"הם משלים". משא"כ שאר היעודים בקשר "לימות המשיח" אפשר לפרשם כפשוטו.

וזהו שממשיך הרמב"ם ומפרט בדבריו שהיעוד ד"וגר זאב עם כבש" (ישעי' יא, ו) מתפרש בדרך משל, כיון שיעוד זה נאמר בהמשך ל"ויצא חוטר מגזע ישי גו'" (שם יא, א ואילך), המדבר על מלך המשיח עצמו. ולכן הוכרח הרמב"ם לפרשו בדרך "משל וחידה" - "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם" ו"יחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו", והיינו דכיון ש"וגר זאב עם כבש" הוא המשך הנבואה העוסקת בעיקר תפקיד מלך המשיח ומטרת ביאתו, לכן מוכרח הרמב"ם לפרש שנבואה זו היא בדרך משל וחידה ללמדנו שלא יהיו להם לישראל טרדות ובלבולים מאומות העולם, ויוכלו לקיים המצוות בשלמות ובמנוחה.

♦ ה ♦

תקופת "עולם כמנהגו נוהג" ותקופת "שינוי מנהגו של עולם"

ולאחר שלמדנו יסוד זה בשיטת הרמב"ם ויחסו לנבואות וייעודי חז"ל אודות הגאולה העתידה, שמה שכתב כאן שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם קאי רק על היעודים שנאמרו על מלך המשיח עצמו ועיקר תפקידו, ורק עליהם כתב שיתפרשו בדרך משל וחידה, אבל בנוגע לשאר העניינים שיהיו בימות המשיח שאינם שייכים לעיקר תפקידו של מלך המשיח עצמו, הנה גם להרמב"ם יכולים הם להתפרש כפשוטם, הנה על פי זה כל הקושיות שהקשינו לעיל על דברי הרמב"ם סרות מאליהן:

א. הכתוב "והשבתי חי רעה מן הארץ" (שמנו הקשה הראב"ד) לא נאמר ביחס לביאת המשיח ופעולותיו, ולכן גם להרמב"ם שפיר יש לפרשו כפשוטו, שדבר זה יתקיים בתקופה השנייה בימות

עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת - מפני מה מפרשם הרמב"ם בדרך משל?

איתא בגמ' (שבת ל, ט"ב) "יתיב רבן גמליאל וקא דריש, עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ (תהלים עב, טז), ליגלג עליו אותו תלמיד כו', אמר לי' בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק, אחוי לי' כמיהין ופטריות, ואכלי מילת נברא בר קורא". ומהא דהראה ר"ג לתלמיד דוגמאות מוחשיות להא שתוציא א"י גלוסקאות - כמיהין ופטריות, וכלי מילת - נברא בר קורא, משמע שיעודים אלו יתקיימו כפשוטם ממש.

אמנם, בפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין בהקדמה לפ' חלק) פירש מאמר זה על מה ש"יהי' נקל מאוד על בני האדם למצוא מחיתתם, עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול. וזהו שאמרו עתידה א"י להוציא גלוסקאות וכלי מילת, לפי שבני אדם אומרים כשימצא דבר מוכן ומזומן, פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל", והיינו שמפרשו שלא כפשוטו, וממשיך ש"קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו, והשיבו כפי השגתו, ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית, והראי' על שלא השיב לו על אמתתו - מה שהביא ראי' אל תען כסיל כאולתו".

ולכאורה, הרי נתבאר לעיל (סעיף ד) שעל כרחק גם לדעת הרמב"ם יתקיימו נסים לעתיד לבוא בתקופה מאוחרת בימות המשיח, וא"כ,

מאחר שפשטות דברי הגמ' מורים שיעוד זה יתקיים כפשוטו, מדוע הוכרח הרמב"ם להוציאו מפשוטו ולפרשו בדרך משל בלבד?

ויש לומר הביאור בזה:

הפסוק שממנו למד ר"ג שעתידה א"י להוציא גלוסקאות וכלי מילת הוא "יהי פסת בר בארץ", והרי פסוק זה בא בהמשך לנאמר קודם (תהלים שם, א) "לשלמה אלקים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך", דקאי על מלך המשיח עצמו, ולא על ימות המשיח באופן כללי. וא"כ שפיר מובן מה שהוכרח הרמב"ם לפרשו שלא כפשוטו, שהרי נתבאר לעיל (שם) שכל היעודים שנאמרו בקשר למשיח עצמו ופעולותיו, ועניינם הוא שינוי מנהגו של עולם - מפרשם הרמב"ם לא כפשוטם אלא שבאים לבאר שישורר אז בעולם מצב שיאפשר לקיים את התורה והמצוות. ולכן גם כאן, שהיעוד נאמר בקשר למלך המשיח עצמו, הוכרח הרמב"ם לפרשו שלא כפשוטו אלא ביחס לעיקר ענינו של משיח - שלא יוצרכו ישראל לעמול מאוד למצוא מחייתם אלא יגיע להם במעט עמל, כך שיהיו פנויים ללמוד תורה ולקיים המצוות.

[ויש להעיר שעד"ז הוא בשאר הדברים שאמר ר"ג בשבת (שם): "עתידה אשה שתלד בכל יום", ו"עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום", שגם עליהם הראה ר"ג לתלמידו דוגמאות מעולם הזה, ומשמע שהם כפשוטם, די"ל שלדעת הרמב"ם כל אלו משל הם, כי בפסוקים שמביא ר"ג כראי' על קיום יעודים אלו ("הרה ויולדת יחדיו" (ירמי' לא, ז), "ונשא ענף ועשה פרי" (יחזקאל יז, כג)) - מדובר על ביאת המשיח והפעולות שיהיו על ידו, וק"ל].

בין "עושים פירות" ל"יטענו פירות"

איתא בגמ' (סוף כתובות): "עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל

שיטענו פירות, שנאמר (יואל ב, כב) כי עץ נשא פריו, תאנה וגפן נתנו חילם". ועד"ז איתא בתורת כהנים (בחוקותי כו, ד) "ומנין שאף אילני סרק עתידיים להיות עושים פירות, תלמוד לומר ועץ השדה יתן פריו".

אמנם, יש לדייק בלשונות חז"ל אלו, שכמה חילוקים יש ביניהם: א. בגמ' מדובר על "אילני סרק שבארץ ישראל" בלבד, ובתו"כ לא נתפרט שמדובר על א"י דוקא. ב. בגמ' הלשון היא "שיטענו פירות" ובתו"כ "עושים פירות", דהלשון "יטענו" פירושה שלא יהי' זה טבע העץ עצמו אלא שהפירות יהיו על העץ כמו משא הטעון עליו, שאינו שייך לאילן עצמו, משא"כ הלשון "עושים פירות" משמע שכן יהי' טבעם של אילני סרק.

וי"ל שבגמ' ובתו"כ מדובר על שני יעודים שונים, דבגמ' נאמר שעתידי לבוא זמן שבו אילני סרק יטענו פירות, ולא שכן יהי' טבע אילני הסרק שבזמן ההוא אלא זה יהי' נס מיוחד ש"יטענו" אילנות אלו פירות, וגם זה בארץ ישראל בלבד. משא"כ בתו"כ נאמר שעתידי להיות זמן שבו ישתנה הטבע של כל אילני סרק שבכל העולם ויתחילו לעשות פירות.

ויש לבאר ששני יעודים אלו הם בהתאם לשתי התקופות שנתבארו לעיל בארוכה:

בתקופה הראשונה לביאת המשיח, הנה כללות המצב בעולם כולו יהי' שלא "יבטל דבר ממנהגו של עולם", ולכן זה שאילני סרק יעשו פירות, יהי' זה - לדעת מ"ד זה בכתובות - בארץ ישראל בלבד, וגם זה באופן של "יטענו" - שלא ישתנה טבע האילני סרק לגמרי.

אך בתקופה השני', לאחר שישלים מלך המשיח פעולותיו, שאזי כללות המצב בעולם יהי' באופן של חידוש במעשה בראשית, אזי ישתנה טבעם של כל אילני סרק שבכל העולם להיות עושים פירות.

מהי מטרת ביאת אליהו הנביא?

איך תתכן פלוגתא במציאות אם משיח ירחק או יקרב? / איזו פעולה מיוחדת יעשה אליהו קודם הגאולה? / האם המחלוקת אודות זמן ביאת אליהו היא מחלוקת במציאות? / האם יסלק אליהו החמסים או שרק יבשר על הגאולה?

- ביאור נרחב בגדר ביאתו של אליהו לפני ביאת המשיח -

אם החמסים הללו הם בדיני יוחסין לרחק ולקרב או רק לקרב משפחות, או שאליהו יבוא ליישב המחלוקות, או לשום שלום בעולם.

ומעין זה, שבעיקרה של ההלמ"ס מסכימה דעת כולם אלא שנחלקו בפירושה, כתבו במפרשי המשנה (ראה תו"ט ורע"ב) לבאר הכתוב "הנה אנכי וגו'" שהובא במשנה לאחר דעת חכמים, שנחלקו בפירושו של הכתוב, דלת"ק ור"י עניין אבות ובנים הוא שהכתוב קאי בעניין יוחסין (וכלשון הרע"ב - "אלא שזה אומר לרחק ולקרב וזה אומר לקרב ולא לרחק - לפי שסברתו שאין החמס אלא לרחק הכשר בלבד, וזה שבא להסיר"), ולדעת ר"ש שאליהו ישווה המחלוקת יתפרשו "אבות" ו"בנים" שבכתוב על חכמים ותלמידיהם, ולדעת חכמים שאליהו בא לשום שלום בעולם - "אתיא קרא כפשטי" (לשון הרע"ב). או שלדעת חכמים יתפרש לשון הכתוב כפירושו של הרמב"ם (בפירוש המשניות שם) - "אבל חכמים אומרים אין עושק ביוחסין, כל הנקרא בשמו, הכל יתייחסו אל האמת, והתורה היא אב הכף, אבל המעקשות והרעות הם השנאות שבין בני אדם, לפי שהם חמס, והוא חומס בשנאתו, והוא אמרם - לעשות שלום בעולם" (ויעוין גם בפירוש הראב"ד על המשנה שם).

ועכ"פ חזינן בזה ביאור דברי המשנה בהשוואת המחלוקת כל מה דאפשר, שלא נחלקו בעצם ההלכה למשה מסיני, שהרי לא שייך בזה מחלוקת, אלא בפירושה, וכן כולם על כתוב אחד ייסוד דעותיהם, כמבואר לעיל מדברי המפרשים.

אבל אכתי צריך עיון בעצם מחלוקתם, שהרי כלל הוא בדינו (ראה שדי חמד מערכת כללים, כלל קסד) שלא תתכן פלוגתא במציאות, וא"כ צריך הדבר ביאור, היאך נחלקו חכמים אלו במציאות, מה יעשה אליהו הנביא לעתיד לבוא?

איזו פעולה מיוחדת יעשה אליהו לפני הגאולה?

יש לומר הביאור בזה:

במשך הדורות, נשלח אליהו הנביא מאת הקב"ה לפעול עניינים

איך תתכן פלוגתא במציאות אם משיח ירחק או יקרב?

בסיום מסכת עדיות נחלקו תנאים בעניין ביאת אליהו הנביא לעתיד לבוא:

"אמר רבי יהושע, מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו, ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולקרב, אלא לרחק המקורבין בזרוע (פי' רע"ב: שהכל מחזיקים אותם בפסולים אלא שנתקרבו בזרוע), ולקרב המרוחקין בזרוע. . רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק (פי' רע"ב: המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע הוא מקרב, אבל אינה מרחק אותה שנתקרבה בזרוע). רבי שמעון אומר להשוות המחלוקת. וחכמים אומרים, לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אלי הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם."

ולכאורה צריך ביאור, היאך תתכן פלוגתא בעניין זה שכדברי רבי יהושע בתחילת המשנה, הוא "הלכה למשה מסיני", והרי ב"הלכה למשה מסיני. . הפירושים המקובלים מפי משה. . אין מחלוקת בהם בשום פנים" (לשון הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות שלו)?

ומבאר הרמב"ם בפירוש המשניות (כאן), וזה לשונו: "לא נשמע ממה רבינו ע"ה זה הלשון, אבל נשמע ממנו זה הענין, לפי שמה סיפר בביאת המשיח ולשון התורה "אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו', ושב ה' אליך את שבוךך וגו', ומל ה' אליך וגו'" (נצבים ל, ג-ו), וזולת זה הגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסיבותיו, ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ, והוא אליהו, והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה, אבל יסלק יוסיף החמסים בלבד, ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה, אבל נפלה מחלוקת ברעות שיסיר מה הם כו'".

כלומר, שאין מחלוקת בין התנאים בעיקרה של ההלכה למשה מסיני, ולכו"ע אליהו הנביא יקדים לבוא ולסלק ולהסיר החמסים, אלא שכיון שלא נתפרש בהלמ"ס מה הם החמסים והרעות הללו שיסיר אליהו ויסלק, הנה בזה נפלה מחלוקת בין התנאים במשנה,

“אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע”, שמפשטות לשונו נראה שבפועל לא ירחק אליהו את המשפחה שנתקרבה בזרוע.

וצ”ע בדעה זו, דהרי דין הוא ש”משפחה שנטמעה נטמעה”, וא”כ, ממה נפשך – אם אותה משפחה שנתקרבה בזרוע כבר נטמעה ורק אליהו יודע שהיא פסולה ונתקרבה בזרוע, מאי טעמי? של תנא קמא שירחקה, ואם עדיין ידוע לכל שמשפחה זו פסולה היא ונתקרבה בזרוע, מאי טעמי? דרבי יהודה שלא לרחקה?

אמנם, אם נבאר שבמציאות ירחקה לכו”ע, והמחלוקת היא רק אם זה ייעשה כחלק מתפקידו של אליהו בקשר עם ביאת המשיח, לא קשה, כי מדובר שהמשפחה הזו עודנו יודעים שהיא פסולה, ולכן אליהו ירחקנה גם לדעת רבי יהודה, אלא שלדעתו לא יהי’ זה כחלק מעצם ביאתו של אליהו לקראת הגאולה].

האם המחלוקת אודות זמן ביאת אליהו היא מחלוקת במציאות?

ומעתה יש לבוא לביאור דברי הרמב”ם בסוגיין, שיש לבאר על פי הנ”ל עוד מחלוקת נוספת שיש לכאורה בנדו”ד והובאה בדבריו, וכן יש ליישב כמה דיוקים בלשונו, כדלקמן (בפנים ובפנינים).

דהנה, ז”ל הרמב”ם (הלכות מלכים פרק יב ה”ב):

”יראה מפשוטם של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהי’ מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי’ גוי, ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים. ויש מן החכמים אומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו”.

ונמצא, דבהלכה זו ישנם שני פרטים: א. פסק דין בפלוגתא הנ”ל במשנה בעדיות, שפסק הרמב”ם כחכמים, שמשיח יבוא לעשות שלום בעולם. ב. ב’ שיטות בזמן ביאת אליהו, אם זה “קודם מלחמת גוג ומגוג” או “קודם ביאת המשיח”, כלומר בסמיכות ממש לביאת המשיח.

והנה, גם על מחלוקת נוספת זו שמובאת בדברי הרמב”ם, בזמן ביאת אליהו, אפשר להקשות הקושיא הנ”ל – איך נחלקו החכמים בפלוגתא שבמציאות?

ויובן זה בהקדם שאלה נוספת בסדר הדברים שבהלכה זו ברמב”ם, דבתחילת ההלכה כתב שקודם מלחמת גוג ומגוג יבוא אליהו הנביא, ואחר כך האריך אודות תוכן שליחותו של אליהו, שפסק בזה כחכמים שהוא לשום שלום בעולם, ורק לאחר מכן חזר לעניין הא’ וכתב ש”יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו”.

ולכאורה מחלוקת זו אודות הזמן דביאת אליהו, אם יהי’ זה קודם מלחמת גוג ומגוג או לאחר’ בסמיכות ממש לביאת המשיח, היא עניין בפני עצמו, שאינו שייך לתוכן שליחותו של אליהו

רבים, ולדוגמא, דברי נבואתו לאחאב, המאורע עם נביאי הבעל בהר הכרמל, וכיו”ב ככל פרטי הדברים שנאמרו בתנ”ך (ראה מלכים א’ יז, א ואילך) ובמה שגילו לנו רז”ל אודות פעולותיו של אליהו הנביא במשך ימי חייו, ועל דרך זה לאחר שהתקיים בו “ויעל אליהו בסערה השמים” (מלכים ב’, ב, יא) הנה מבואר במדרשי רז”ל ובמיוחד בתנא דבי אליהו זוטא ורבה, כמה וכמה עניינים ומאורעות שאירעו בזמנים שלאחרי זה שנפעלו על ידי אליהו הנביא.

ונמצא, שאין כל עניינו של אליהו הנביא רק מה שיבוא בקשר לגאולה השלימה, דמובן הדבר שאליהו הנביא פועל כל מיני עניינים ושליחויות מאת הקב”ה, שלא קשורים להגאולה דווקא.

ועפ”ז יש לומר שגם לעתיד, כאשר ישלחו את אליהו מן שמיא בקשר עם הגאולה, לא כל פעולותיו יהיו חלק מעיקר שליחותו השייכת לביאת המשיח, אלא הוא יפעל גם כמה עניינים שאינם נחשבים כשלבנים וחלקים של הגאולה.

והיוצא מזה, שמה שנאמר “הנה אנכי שולח לכם את אלי’ הנביא לפני בוא יום ה’ הגדול והנורא”, ששליחותו של אליהו קשורה ל”בוא יום ה’ הגדול והנורא” הנה רק אותן הפעולות שיעשה אליהו כחלק ושלב (התחלה) של הגאולה, הן הנכללות בכתוב זה. אבל, גם אז יעשה כמה עניינים שאינם שייכים לשליחות שבכתוב זה הקשורה ביחוד עם הגאולה.

ועל פי זה יש לתרץ בביאור מחלוקת התנאים הנ”ל, שאכן אין כאן פלוגתא במציאות, ולכולי עלמא אליהו הנביא יעשה כל הדברים הנזכרים בדברי התנאים במשנה – גם ירחק את המקורבין בזרוע וגם יקרב את המרוחקין בזרוע, וגם יעשה בעולם שלום. ומחלוקתם של התנאים במשנה אינה מה יעשה אליהו, אלא מה מדברים אלו יעשה אליהו כחלק משליחותו הנזכרת בפסוק זה בקשר עם “בוא יום ה’ הגדול והנורא”, ומה מהדברים יעשה ללא קשר לעיקר שליחותו בנוגע לביאת המשיח.

דלכולי עלמא שליחות אליהו הקשורה עם “בוא יום ה’ הגדול והנורא” היא לסלק ולהסיר החמסין, שזה מסורת ביד כולם ולא שייך בזה מחלוקת, ולאידך, גם לא נחלקו במציאות איזה פעולות יעשה אליהו, דלכולי עלמא, אליהו יעשה כולן, אלא שנחלקו מה מבין פעולות אלו נחשבת כהסרת החמסים שיעשה כעיקר שליחותו הקשורה עם הגאולה:

לדעת תנא קמא ריחוק המקורבין בזרוע וקירוב המרוחקין בזרוע שניהם הם בכלל החמסים הנ”ל שיסלק אליהו בקשר לביאת המשיח, ואילו לדעת רבי יהודה סילוק החמס הקשור עם הגאולה הוא רק קירוב המרוחקין בזרוע, אבל גם לדעתו ירחק אליהו המקורבין בזרוע אלא שלא יהי’ זה כחלק משליחותו להסיר החמסים, כ”א עניין בפני עצמו (ויש לומר בטעם הדבר שלרבי יהודה הא דקירבו משפחה (בזרוע) אינה בגדר חמס). ולדעת חכמים “אין עושק ביוחסין” (כנ”ל בלשון הרע”ב), ולכן אף שאליהו יקרב וירחק בענייני יוחסין, אבל אין זה גדר סילוק החמסים שיעשה כחלק משליחותו, אלא עניין בפני עצמו, ומה שיסיר החמסין הוא רק הפעולה של – “לעשות שלום בעולם”.

[והנה, בהנ”ל יש לבאר עוד דבר תימה, דהנה בפירוש הרע”ב על דברי רבי יהודה שאליהו יקרב את המרוחקין בזרוע, כתב:

תחילה כותב, "שיראה ממשום של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ויהי' לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' גוי", שדברים אלו שכותב הרמב"ם אינם התחלת הפלוגתא בזמן עמידת אליהו, שהרי, כנ"ל, לכולי עלמא עמידת אליהו בפועל תהי' "קודם מלחמת גוג ומגוג", והא ד"יעמוד נביא לישראל ויהי' לבם" – גם זה לכולי עלמא הוא.

על מה נחלקו? על פירוש הכתוב "הנה אנכי שולח לכם את אלי' גוי", האם מה שישלח את החמסים (והוא מה שנאמר בהמשך הכתוב "והשיב לב אבות על בנים") גם הוא חלק משליחותו המיוחדת של אליהו, ובמילא "הנה אנכי שולח לכם את אליהו" קאי גם על מה שנאמר "והשיב לב אבות", או שהכתוב "הנה אנכי שולח לכם" הוא ענין בפני עצמו, שהקב"ה ישלח את אליהו בשליחות מיוחדת שהיא אך ורק לבשר על הגאולה, וכל שאר הפעולות שיעשה אליהו, כולל סילוק החמסים, הם ענינים בפני עצמם.

וזה מה שממשיך הרמב"ם ומביא את שתי הדעות בתוכן ביאת אליהו, לשם מה הוא "בא":

א. "ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים", בדברים אלו מביא הרמב"ם את שיטת חכמים בעדיות שסילוק החמסים הוא חלק מתוכן שליחותו המיוחדת של אליהו, ש"אינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם", והיא סיבת ביאתו.

ב. "ויש מן החכמים אומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו", שכוונת דבריו לפי הנ"ל אינה לומר שאלהו יעמוד רק אז ולא קודם, אלא לומר ששליחותו המיוחדת כהקדמה לימות המשיח אינה מה שישלח החמסים, אלא מה ש"יבוא אליהו" הוא "קודם ביאת המשיח", היינו מה שיבוא לבשר על הגאולה.

ונמדויק מה שבתחילת הלכה זו, כשמדבר על קודם מלחמת גוג ומגוג כותב הרמב"ם "יעמוד נביא", ובהמשך כשמביא דעת חכמים בעדיות ושיטת "יש מן החכמים" כותב "אינו בא" ו"יבוא אליהו", די"ל שהוא מפני שהא שקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד אליהו הנביא הוא לכולי עלמא, ומה שנחלקו הוא על גדר "ביאת אליהו", והיינו תוכן שליחותו המיוחדת בשייכות לגאולה העתידה, אם סילוק החמסים בכלל זה או לא].

איך תתכן פלוגתא במציאות אם יהיו נסים לעתיד לבוא?

ויש לומר שעל פי יסוד זה שכיון שלא תתכן פלוגתא במציאות, יש לפרש פלוגתות הנראות כמחלוקת במציאות שנחלקו בתוכן והגדרה, יש לבאר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בתחילת פרק זה:

לעיל (בסימנים ד-ה) הובא מה שכתב הרמב"ם בתחילת הפרק: "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם

הנביא, מה יעשה לכשיבוא, וגם לדעת הסובר שיבוא אליהו קודם ביאת המשיח, הנה תוכן שליחותו יהי' לשום שלום בעולם.

ועפ"ז צריך עיון מה טעם הדברים שהרמב"ם סידר את פסק דינו בעניין הב', שהלכה כחכמים שאלהו יבוא לשום שלום בעולם, בתוך המחלוקת הראשונה על זמן ביאתו, והי' מתאים יותר שתחילה יכתוב את המחלוקת בענין זמן ביאתו בשלימות, ולאחר מכן לבאר תוכן שליחותו של אליהו?

האם ישלח אליהו החמסים או שרק יבשר על הגאולה?

אמנם, על פי יסוד הנ"ל במחלוקת אודות התוכן מה שיעשה אליהו לעתיד לבוא, אשר לכולי עלמא יעשה אליהו את כל הדברים, והמחלוקת היא רק איזה מדבריו הוא גדר סילוק החמסים שיעשה בשליחותו לקראת ביאת המשיח, ואיזה דבר יעשה כעניין בפני עצמו, יש ליישב גם השאלות הנ"ל ברמב"ם, דיש לומר שאכן גם מחלוקת זו אינה מחלוקת במציאות, שלא נחלקו מתי יעמוד אליהו בפועל אם קודם מלחמת גוג ומגוג או ממש קודם ביאת המשיח, כיון שלכו"ע זמן עמידת אליהו הנביא בפועל יהי' קודם מלחמת גוג ומגוג.

וכיון שלא נחלקו מתי יעמוד אליהו, יש לפרש מחלוקתם באופן אחר, שאינה מחלוקת בפני עצמה, אלא גם כאן נחלקו מה יהי' המעשה שיעשה אליהו הנביא כעיקר שליחותו לפני "בוא יום ה'", דנראה לחדש שדעת החכמים שהוסיף הרמב"ם היא דעה נוספת במחלוקת זו, שלא מוזכרת במשנה הנ"ל. דבמשנה בעדויות, הנה לדעת כולם – הפעולה המיוחדת שיעשה אליהו היא הסרת וסילוק החמסים (רק שבזה עצמו נחלקו איזה פעולות מפעולותיו של אליהו נחשבות כסילוק החמסים).

משא"כ לדעה זו הנוספת שמביא הרמב"ם, הנה הגם שאלהו יעמוד קודם לכן ויעשה את כל הפעולות, ובכללם סילוק החמסים, שהוא מה שאלהו ישים שלום בעולם (כדעת חכמים בעדיות שפסק הרמב"ם כוותיהו), בכל זה אין כל המעשים האלו חלק משליחותו המיוחדת של אליהו, אלא עניינים בפני עצמם.

והמטרה שלשמה יבוא אליהו לדעת חכמים אלו היא לא לשום עניין או תפקיד נוסף, גם לא סילוק החמסים, רק עצם זה שהוא יבשר את ביאת המשיח. וכפשטות הסוגיא בעירובין (מג, ב) על ביאת אליהו קודם ביאת המשיח, שהוא מה ש"לפני ביאת בן דוד יבוא אליהו לבשר" (רש"י עירובין שם). ודעת חכמים אלו היא דמה ש"יבוא אליהו לבשר" זוהי מטרת ביאת אליהו, שלא בא (בתפקידו זה השייך לביאת המשיח) אלא לבשר אודות הגאולה.

ואכן נכון הדבר שגם לדעה זו יעמוד אליהו קודם מלחמת גוג ומגוג ויעשה את כל שאר הדברים שאמרו חכמים במשנה בעדויות, אבל כל זה לא יעשה כחלק מעיקר ביאתו שהיא רק לבשר אודות הגאולה.

ועפ"ז יובן סדר הדברים ברמב"ם:

להעלות זה על הלב שזה חלק מעיקר תפקידו והגדרת מהותו של מלך המשיח על פי הלכה, וכל השינויים שיהיו אז יבואו כדבר נוסף שיעשה הקב"ה בעת הגאולה העתידה.

[ובגוף שיטת הרמב"ם בשינוי מנהגו של עולם בימות המשיח נתבאר ב' אופנים (בסימן ד):

א. בתחילת ביאת המשיח יעשה מלך המשיח את תפקידו העיקרי שהוא להחזיר את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלמות, ובתקופה זו לא יזוקק לעשות אותות ומופתים, ולא יעלה על הלב שצריך להיות שינוי במנהגו של עולם בזה, אמנם בתקופה מאוחרת יותר, אכן יהיו שינויים בעולם, כתחיית המתים וכיו"ב.

ב. יתירה מזו נתבאר (שם) ע"פ מ"ש הרמב"ם עצמו באגרת תחיית המתים שמה שכתב להלכה במשנה תורה שנבואות אלו הם "משל וחידה" הנה "אין דברינו זה החלטי", כיון שיתכן הדבר שיהיו הדברים כפשוטן, והיינו כבר בתחילת ימות המשיח, באם יהיו ישראל במצב של "זכור" כבר בתחילת ימות המשיח, אלא שהטעם שאעפ"כ כתב להלכה שלא יעלה על הלב שיהיו שינויים במנהגו של עולם, היינו משום שבספר ההלכה שלו פסק כפי שמוכרח להיות מצד ההלכה כיצד משיח יבוא, אבל לא הזכיר שיתכן שיהיו ניסים ושינויים במנהגו של עולם שהוא דבר התלוי במצבם של ישראל, והרשות לכל אחד נתונה וכו'. יעו"ש באריכות הביאור בזה].

וכו' אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעיה' (יא, ו) וגר זאב עם כבש וגו', משל וחידה, ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין בטח עם רשעי הגוים המשולים כזאב וכנמר וכו', ויחזרו כולם לדת האמת".

והשיג ע"ז הראב"ד מכתוב מפורש שנאמר בו "והשבתי חי רעה מן הארץ". והיינו, שלדעתו הכתוב "וגר זאב עם כבש" יתקיים כפשוטו, כלומר שיהי' אז שינוי מנהגו של עולם.

וגם על פלוגתא זו ניתן לשאול שלכאורה הוי זה מחלוקת שבמציאות, אם יהיו לעתיד לבוא ניסים ומופתים ושינויים במנהגו של עולם או לא.

אך יש ליישב גם זה על פי הנתבאר לעיל (סימנים א, ב, ד, ה) בביאור שיטת הרמב"ם באריכות, דמוכרחים לומר שגם לדעת הרמב"ם ברור הדבר שיהיו שינויים במנהגו של עולם, שכן גם לדעתו תחיית המתים היא עיקר בדת, ואין לך שינוי מנהגו של עולם גדול מתחיית המתים, אלא שלדעת הרמב"ם אין שינוי מנהגו של עולם חלק מגדרם של ימות המשיח גופא, ולא לשם זה בא משיח.

ועפ"ז יש לומר, שהמחלוקת בין הרמב"ם להראב"ד אם יהי' שינוי מנהגו של עולם, אינה מחלוקת במציאות, דגם להרמב"ם יהי' זה במציאות, כ"א מחלוקת על עיקרם של דברים על פי הלכה - שלשיטת הראב"ד שינויים אלו שבעולם וכו' הם חלק מתפקידו העיקרי של מלך המשיח בהבאת הגאולה, משא"כ להרמב"ם אין

לשם מה אליהו בא?!

כתב הרמב"ם אודות ביאת אליהו הנביא (הלכות מלכים פ"ב ה"ב, הובא והתבאר לעיל): "ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא וכו' אלא לשום שלום בעולם". ולקמן בהלכה שלאחרי זה (ה"ג) כתב לגבי מלך המשיח: "תייחסו כולם על פיו וכו' ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני וכו', אבל אינו אומר על שהם בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד וכו'".

ויש לדייק בלשון הרמב"ם מדוע כתב לגבי אליהו הנביא "אינו בא", דלכאורה יותר מתאים לומר כלשון שאומר בהלכה שלאחרי זה לגבי משיח "ואינו אומר".

ויש ליישב על פי הנתבאר בפנים שבמחלוקת התנאים שהובאה במשנה בעדויות מה יעשה אליהו הנביא, הנה לכולי עלמא יעשה כל הדברים המנויים שם במשנה - גם יטהר וגם ירחק וגם יישב המחלוקת וגם ישים שלום בעולם, אלא שנחלקו התנאים מה מדברים אלו יעשה אליהו כעיקר תפקידו ושליחותו בקשר עם ביאת המשיח, ומה מהם יעשה כעניינים בפני עצמם שאינם שייכים ביחוד לשליחות זו.

ועפ"ז מובן שהגם שפסק הרמב"ם כחכמים שאליהו ישים שלום בעולם, אעפ"כ אינו יכול לכתוב שאליהו לא יטמא ולא יטהר ("אינו אומר טמא או טהור" וכיו"ב), כיון שלפועל אליהו יטמא ויטהר. אלא הדגיש הרמב"ם ודייק בלשונו לומר שאליהו הנביא "אינו בא לא לטמא וכו' ולא לטהר", כשכוונת דבריו שאף שאליהו יעשה דברים אלו, הנה לא לשם כך הוא בא בשליחותו זו, וכל עיקר מטרת ביאתו אינה אלא לשום שלום בעולם.

גאולה לפי ערך האדם

נתבאר לעיל (סעיף ב ואילך) שמחלוקתם של התנאים בענין ביאת אליהו אינה פלוגתא שבמציאות, אלא לכולי עלמא יסיר אליהו הנביא את כל החמסים, אלא שנחלקו בהגדרת שליחות אליהו לקראת הגאולה, מה מהדברים הנפרטים במשנה נחשב לשליחותו של אליהו בעניין הגאולה, ומה נחשב מעשה בפני עצמו שלא קשור לגאולה.

ויש להוסיף טעם פנימי לבאר שורש מחלוקת התנאים בדבר זה, מדוע נחלקו מה יעשה אליהו כדבר בפני עצמו ומה ייחשב כשליחותו הקשורה לגאולה.

דהנה, הגם שבאופן כללי ברור מתי הוא מצב של גלות ומתי הוא מצב של גאולה, עדיין מצינו שינויים בין עניין הגלות וחומרותו אצל אישים שונים. ולדוגמא: הגם שרבינו הקדוש ורבי שמעון בר יוחאי היו שניהם תחת מלכות רומי, הנה רבינו הק' הי' בידדות עם אנטונינוס כידוע (ראה בזה ע"ז י, א ואילך), וברור שלא הי' שייך לגבי גזירת מלכות, ואילו רשב"י הוזקק לברוח מאותה מלכות (שבת לג, ב). ומאידך, לגבי מעלת נשמת רשב"י מבואר (פלא הרימון (שמות לו, א) להרה"צ ר' הלל מפאריטש בשם אדמו"ר הזקן נ"ע) ש"לפני נשמות הגבוהות כמו רשב"י, לא נחרב הבית כו'".

[וראה במקורי הדברים עוד דוגמאות לזה - הן בכללות ישראל - שגם בגלות כולנו בני חורין (ע"פ מהר"ל בגבורות ה' פט"א), ומאידך אין להשוות מצב של גלות למצב של בניין הבית. והן לגבי כל יהודי - שיכול גם בזמן הגלות להגיע למצב של גאולה על ידי עבודת התפילה (אגרת הקדש (תניא) ס"ד), ומאידך - ע"פ הלכה (ברכות נד, ב) ברכת הגומל, שהיא על גאולת הפרט, נאמרת רק ביציאה מבית האסורים וכיו"ב].

ועפ"ז יש לבאר מחלוקת התנאים, שכל אחד מהם סבר לגבי הסרת חמס מסויימת אם היא חלק ושלב של הגאולה או עניין בפני עצמו, לפי הגדרת הגלות והגאולה שלפי מצבו ומדרגתו של אותו תנא.

לרגל ג' תמוז - יום ההילולא של
כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

מבצע מיוחד לשבועיים בלבד!

3 ספרים ב100 ₪ בלבד!

כל ספרי מכון 'אור החסידות' –
משלוח עד הבית ב15 ₪ בלבד!

אוצרות המועדים • שיחת היום • דרכי החסידות • דרכי החיים

מוקד
טלפוני 03-3745979

תפוצה עולמית, הפצה אישית!

חוברת 'לקראת שבת' מופצת מדי שבוע בעשרות אלפי עותקים, בארץ וברחבי העולם.
גם אתם נהנים מהחוברת? מעוניינים שבאזרכם תהיה הפצה קבועה? קחו יוזמה!

**אתם יכולים לקבל בקביעות את חוברת 'לקראת שבת'
ו'אוצרות המועדים' להפצה באיזרכם! ללא עלות!**

- ירושלים • בני ברק • אלעד • בית שמש • ביתר עילית • טלז סטון • אשדוד • נתבות
- כוכב יעקב • צפת • עפולה • אשקלון • באר שבע • תל אביב • טבריה • קרית אתא

ועוד עשרות ערים ויישובים ברחבי אה"ק

להצטרפות: 03-3745979

לרפואת
רפאל פנחס בן חי' רבקה